

FAKULTA PRÁVNICKÁ
ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY
V PLZNI

DIPLOMOVÁ PRÁCE

na téma

**Historický vznik a vývoj České obce sokolské se
zaměřením na právně-historický vývoj stanov
tohoto českého tělocvičného spolku**

Marek Matoška

Plzeň 2024

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Marek MATOŠKA**
Osobní číslo: **R19M0246P**
Studijní program: **M0421A220004 Právo a právní věda**
Téma práce: **Historický vznik a vývoj České obce sokolské, se zaměřením na právně-historický vývoj stanov tohoto českého tělocvičného spolku**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

Spolkové právo v českých zemích v 2. polovině 19. století
Vznik Tělocvičné jednoty Pražské
Rozšíření sokolských jednot po českých zemích
Zrod České obce sokolské
První stanovy Sokola
Stanovy sokolských jednot a jejich právně-historický vývoj v 2. pol. 19. století
Stanovy ČOS a jejich změny v průběhu 20. století
Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- Malý, K. & Sivák, F. (1988). *Dějiny státu a práva v Československu (díl I. do roku 1918)*. 1. vydání, Praha: Panorama.
- Rampasová, T. a kolektiv jiných autorů. (2005). *Spolkový život v Čechách v 19. a na počátku 20. století: sborník k životnímu jubileu Jany Englové*. 1. vydání, Ústí nad Labem: UJEP.
- Scheiner, J. (1887). *Dějiny Sokolstva: v prvém jeho pětadvacetiletí*. 1. vydání, Praha: Grégr.
- Müller, J. & Tallowitz, F. (1883). *Památník Sokola Pražského*. Nákladem vlastním – tiskem J. Otty v Praze.
- Hájková, A., Nebuželská, A., Pavlok, P. (2015). *Spolky a spolkové právo*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck.
- Stanovy Tělocvičné jednoty Sokol*. (různá vydání). Nakladatelství ČOS v Praze.
- Schmerlingova ústava (1861)
- Prosincová ústava (1867)
- Zákon č. 134/1867 ř.z., o právě spolčovacím

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2024**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

Čestné prohlášení

Tímto prohlašuji, že jsem vypracoval tuto diplomovou práci na téma „*Historický vznik a vývoj České obce sokolské se zaměřením na právně-historický vývoj stanov tohoto českého tělocvičného spolku*“ samostatně a použil pouze uvedených pramenů a literatury.

V Plzni dne 25. března 2024

Marek Matoška

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové, Ph.D. za cenné rady, podněty a připomínky k této diplomové práci. Nemalý dík patří i zaměstnancům národního archivu za jejich spolupráci při hledání a studiu archivních složek, a v neposlední řadě také sokolskému hnutí samotnému, bez něhož by tato práce nemohla vůbec vzniknout.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. SPOLKOVÉ PRÁVO V ČESKÝCH ZEMÍCH V 2. POLOVINĚ 19. STOLETÍ	3
2.1. Historický úvod.....	3
2.2. Celoevropská revoluce 1848	4
2.3. Bachův absolutismus.....	5
2.4. Zavedení konstitučního režimu	6
3. VZNIK TĚLOCVIČNÉ JEDNOTY PRAŽSKÉ	8
3.1. České spolky	8
3.2. Předchůdci Sokola.....	9
3.3. Založení Tělocvičné jednoty Pražské.....	10
3.4. Rozšíření sokolských jednot po českých zemích	14
4. PRVNÍ STANOVY SOKOLA	17
4.1. Dějiny stanov Tělocvičné jednoty Pražské	17
4.2. Původní znění stanov Tělocvičné jednoty Pražské	18
4.3. První změny stanov Tělocvičné jednoty Pražské.....	25
5. SOKOLSKÉ STANOVY A JEJICH PRÁVNĚ-HISTORICKÝ VÝVOJ PO ROCE 1867	28
5.1. Zákon č. 134/1867 ř. z. o právě spolčovacím	28
5.2. Stanovy upravené podle zákona o právě spolčovacím.....	31
5.3. Další změny sokolských stanov do první světové války.....	34
6. ZROD ČESKÉ OBCE SOKOLSKÉ	37
6.1. Sjezd spolků sokolských	37
6.2. Vznik prvních sokolských žup	42
6.3. Česká obec sokolská	47

7. STANOVY ČOS A JEJICH ZMĚNY DO VZNIKU ČESKOSLOVENSKA	49
7.1. První stanovy ČOS.....	49
7.2. Změny stanov ČOS na přelomu století	51
7.3. Změny stanov ČOS do vzniku Československa	54
8. ZÁVĚR.....	58
9. CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ.....	60
10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
10.1. Monografie.....	61
10.2. Archivní prameny	61
10.3. Časopisecká literatura	62
10.4. Právní předpisy	62
10.5. Internetové zdroje	62

1. ÚVOD

„Bez Sokola by nebylo legií, bez legií by nebylo Československa.“ Tak zní citát prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, který vystihuje onu výjimečnost sokolského spolku pro celý československý národ v jeho počátcích. Sokol totiž hrál nezastupitelnou roli při budování samostatné republiky a při šíření vlasteneckých myšlenek. Proto si myslím, že by se slušelo vědět více o historii této organizace. Také ona musela nějak začít a prosadit se. Jedním z cílů této práce tak je přiblížit zrod sokolské myšlenky a její košatou cestu lidskými dějinami. Však také historie tohoto spolku se již píše více jak 160 let.

Stejně jako stavby stojí na pevné betonové podestě, tak podobně i každá organizace musí stát na určitém pevném základě. Tím jsou pro spolky tzv. stanovy – základní listina, která definuje daný spolek, určuje jeho směr a cíle, vyjadřuje hlavní myšlenky a určuje práva a povinnosti svých členů. Vzhledem k délce existence Sokola jsou sokolské stanovy zdrojem zajímavého zkoumání a pozorování, zejména v tom, jak moc a jakým způsobem, se v průběhu etap českých dějin měnily. Proto je toto psaní zaměřeno i na právně-historický vývoj stanov Sokola a jeho změny, jež musely reagovat na vývoj občanskoprávní sféry právního řádu Rakouska-Uherska a Československa.

Pro přehlednost je tato diplomová práce rozdělena na několik částí, které se zabývají jednotlivými tématy. První část se věnuje obecně spolkovému právu v českých zemích ve 2. polovině 19. století. Objevuje se zde, jaká byla politická situace v habsburské monarchii, co bylo impulzem ke spolčování obyvatel a jaké další spolky vznikly. V druhé části je pozornost zaměřena přímo na Tělocvičnou jednotu Pražskou coby první sokolský spolek. Datum jejího ustavení je bráno jako datum vzniku Sokola obecně. Za hlavní zakladatele jsou považováni PhDr. Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner, dva přátelé, které spojovala láska k národu a k pohybu. Na vzniku Sokola se však podíleli i další spoluzakladatelé. Každý z nich přispěl k formování sokolské myšlenky a k pomyslnému rozjezdu neuvěřitelného příběhu sokolů.

Neméně důležitá část práce pojednává také o tom, jak se Sokol rozšířil mimo Prahu do dalších měst v českých zemích. Ještě v roce, kdy vznikla pražská jednota, se tělocvičný spolek dokázal neuvěřitelně rychle uchytit na několika dalších místech. Expanzi sokolských myšlenek hodně napomohla také tehdejší nálada probuzené české společnosti v důsledku vyvrcholení národního obrození.

Kromě popisu historie a dějepisných faktů se tato diplomová práce věnuje i praktické právní stránce. Popisuje znění původních stanov Tělocvičné jednoty Pražské a podrobuje je

rozboru z pohledu tehdejšího právního řádu. Tím však nekončí, protože v průběhu let se sokolské stanovy samozřejmě měnily. V roce 1867 došlo ke značné změně v právní úpravě spolkového práva, a tak se tento text zabývá i tím, jaké to přineslo odlišnosti do upravených stanov pražského Sokola.

Díky zrodu zastřešující organizace s názvem Česká obec sokolská vznikl časem také jednotný vzor sokolských stanov. V závěrečných částech této práce tak jsou zkoumány počátky zřizování této sjednocující obce, včetně jejich stanov a hlavních změn těchto stanov, a to až do vzniku samostatné Československé republiky po první světové válce. Další podstatná období našich dějin, tj. za Protektorátu a během komunistické éry, měly samozřejmě velký dopad na činnost a nejspíše i na stanovy Sokola. Ovšem jeho činnost byla většinou v těchto časech omezena či úplně zakázána.

Tato práce se zabývá zejména těmi prvními krůčky, které vedly ke zřízení Sokola a jeho stanov, a k prvním rokům (až desetiletím) jejich vývoje. Jak říkal Cicero: „*Historia magistra vitae*“ (Historie je učitelkou života), tj. z historie bychom se měli ponaučit, abychom pak nedělali ty stejné chyby. Na to navazuje ještě citát Edmunda Burkeho: „*Ti, kteří neznají historii, jsou odsouzeni ji opakovat.*“¹

V tomto díle se vynechává novelizace spolkového a občanského práva v 50. a 60. letech minulého století, které přinesly změny, jež se mohly promítnout do stanov sokolských spolků. Dále ani nestuduje určitě zajímavý vývoj stanov České obce sokolské obnovené po roce 1989, včetně jejich současných stanov, které by měly reagovat na stále více se prosazující digitalizaci. Tyto témata se tak ponechávají na pozdější zpracování. Nicméně před zkoumáním spolkové úpravy ve druhé polovině 20. století a její vliv na Sokol je určitě dobré se seznámit s poznatky této práce, která může sloužit jako odrazový můstek a může tak přispět k celistvosti celé problematiky.

I tak je výše nastíněná a v této práci zpracovaná problematika celkem obsáhlá a pro mě navíc velice blízká, vzhledem k mému členství, vztahu a činností v Sokole. Tímto bych rád vrátil Sokolu alespoň částečně to, co do mě za ty roky vložil. Nebude to jednoduché, ale doufám, že se to podaří.

Úkol je dán, pusťme se do něj...

¹ dostupné na webu: <https://citaty.net/citaty-o-historii>

2. SPOLKOVÉ PRÁVO V ČESKÝCH ZEMÍCH V 2. POLOVINĚ 19. STOLETÍ

2.1. Historický úvod

Lze jen těžko určit, kde začít celé vyprávění, neboť v historii vždy každá událost souvisí a navazuje na událost předchozí. Začnu proto již počátkem toho století, ve kterém Sokol vznikl, tedy počátkem 19. století. Toto období je bohaté na převratné události a pro mnohé civilizované státy je tak naprosto zlomové. Došlo zde k významnému rozvoji vědy, včetně průmyslové revoluce a vynálezu parního stroje, díky čemuž se 19. století nazývá „stoletím páry“. Mezi historiky se mu také říká „dlouhé století“, neboť jeho dějinné události, které se v něm odehrávají, mají jednak svůj počátek ještě ve století 18., ale stejně tak i přesah do století 20.

Na počátku 19. století byla Evropa uprostřed napoleonských válek. Francouzský císař a zdatný vojevůdce vedl své vojáky od vítězství k vítězství a zdálo se, že proti sobě nemá soupeře. Nakonec však byl přece jen okolními státy poražen a sesazen a evropští panovníci si mohli oddechnout. Ovšem ne na dlouho, neboť sémě zasazená Francouzskou revolucí a jejím původním poselstvím se nenápadně vryla i do myslí ostatních Evropanů.

České země byly v té době již téměř 300 let součástí Rakouské monarchie pod vládou mocného rodu Habsburků. Rakouští panovníci měli na starost obrovské území ve střední Evropě, které se v průběhu let nafukovalo různými sňatky, ale také vyhranými bitvami a válkami. Stalo se tak, že Habsburkové, coby Rakušáci, vládli nad řadou dalších národů, které se na jejich území vyskytovaly. Proto byla cílem habsburských panovníků germanizace a centralismus, což znamenalo to, aby se všechny podrobené národy tzv. „porakouštili“, tj. aby se obyvatelstvo a administrativa státu sjednotila pod jeden oficiální jazyk, kterým byla němčina, aby se celá říše řídila pouze rakouskými předpisy, a aby zde národnostní menšiny neměly příliš velký vliv. To se však mělo změnit.

Spolkové právo bylo tehdy v Rakousku ještě v plenkách. Zmínka o spolku byla v Obecném zákoníku občanském z roku 1811: „*Spolek, obec, souhrn osob (např. chudí) bude vždy čítán za osobu jedinou.*“² Mezi další právní prameny spolkového práva platné v té době na území českých zemích by se dala zařadit „Pravidla pro spolky“, vydaná císařem dne 19. října 1843.

² § 559 císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

2.2. Celoevropská revoluce 1848

„Svornost, rovnost, bratrství“, heslo Francouzské revoluce začalo po 50 letech od revoluce opět trápit evropské monarchy. S vývojem teorií společenských smluv, celkového společenského rozvoje lidstva a idejí romantismu začali lidé více toužit po svobodnějším životě. Mnoho národů, včetně českého, se „probouzelo“ vlivem tzv. národních obrození. V českých zemích téměř vymizelá čeština se opět navracela do běžné mluvy české menšiny v Rakousku, hrdost Čechů povstávala den ze dne, vznikala nová díla v češtině a prosazovalo se zrovnoprávnění češtiny s němčinou.

Tato nejen česká národní probouzení vyústila roku 1848 v celoevropská revoluční hnutí. Nespokojenost s absolutismem, vzrůst národního cítění a další sociální konflikty zapříčinily různá povstání v jednotlivých evropských zemích. V Rakousku Habsburkové museli potlačit revoluce zejména ve Vídni, v Praze a v Pešti. Nejvíce práce měli s Maďary, kteří na počátku revolučního roku dosáhli přijetí tzv. březnových zákonů, na základě nichž se monarchie přeměnila na personální unii³. Pro zbytek Rakouska pak byla v dubnu vydána první rakouská ústava zvaná Pillersdorfova. Ta ovšem měla za cíl jen uklidnit revoluční situaci a zůstala, stejně jako o rok později vyhlášená březnová Stadionova ústava, jen na papíře. Maďarské povstání bylo totiž v roce 1849 nakonec poraženo, a tak mohl být znovu nastolen absolutistický pořádek a Rakousko obnoveno, a to již s novým panovníkem v čele, Františkem Josefem I.

Z hlediska spolkového práva je výše zmíněná dubnová Pillersdorfova ústava z roku 1848 velice významná. A to proto, že v § 22 slibovala, že: „... právo na vytváření spolků přísluší všem občanům.“⁴ Zakotvovala tak spolčovací svobodu. Ovšem ústava, a tím pádem ani tato svoboda, nebyla nakonec provedena.

Druhá ústava z března 1849 nazývaná podle rakouského ministra Stadionova v sobě ustanovení týkající se spolkového práva neobsahovala. Avšak současně k ní byla vydána listina základních občanských práv (platila jen pro země rakouské mimo Uher)⁵, která tuto spolčovací svobodu zaváděla, a to v § 7: „Rakouští občané mají právo shromažďovati se a spolky zřizovati, pokud se koli účel, prostředky, aneb způsob shromáždění aneb spolčení ani právu nepřičí, ani

³ SCHELLE, Karel; SCHELLEOVÁ, Ilona a VOJÁČEK, Ladislav. *Proměny státu a práva v druhé polovině 19. století: vybrané problémy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-91-0. Str. 8.

⁴ dostupné na webu: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2015/MP201Zk/um/web/doc/19-stoleti/Pillersdorfova_ustava_1848.pdf

⁵ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4. Str. 214.

*státu nebezpečen není.*⁶ Spolek tedy mohl vzniknout, pokud by neměl protistátní charakter. Současně však byl prováděcím patentem zaveden policejní dohled nad činností spolků.

Ani Stadionova ústava ale nakonec nevstoupila v účinnost, jen některá její ustanovení byla provedena patenty a nařízeními. Spolkové a shromažďovací právo bylo upraveno v císařském patentu č. 171/1849 ř. z., jímž se vydává úprava svobody spolkového a shromažďovacího práva. Ten mimo jiné obsahoval zvláštní úpravu pro spolky nepolitické a pro spolky politické.

2.3. Bachův absolutismus

Revoluce z roku 1848 a 1849 nastartovala řadu změn a procesů. Poukázala na zaostalost rakouské monarchie, a také na to, že slavná moc habsburského rodu již slábne. Padesátá léta se však ještě nesla ve víru utužování absolutismu. Roku 1851 začaly platit tzv. 3 silvestrovské patenty⁷, které tvořily základní kámen pro neoabsolutismus. Formálně sice ukotvily absolutistickou formu vlády, ale na druhou stranu potvrzovaly zrušení poddanství a roboty, zaručovaly ochranu státem uznaným náboženským vyznáním (konfesím) a zaručovaly i některá základní občanská práva. Vláda však v té době také zavedla tuhý centralizovaný režim pronásledující každé demokratické a národní hnutí. Tomuto období se říká Bachův absolutismus, a to podle tehdejšího ministra vnitra, kterým byl Alexandr Bach.

Během tohoto desetiletí vznikly významné právní předpisy, které ovlivňovaly další právní život českých zemích a později i Československé republiky (série trestních zákonů, horní zákon, živnostenský řád, spolkový patent, směnečný patent ad.)⁸.

Veškeré politické spolky byly v Rakousku silvestrovskými patenty zakázány, a tak se základem spolkového života stal až výše uvedený spolkový patent, konkrétně císařský patent č. 253/1852 ř. z., o spolicích (někdy také zvaný jako „starý spolkový zákon“).⁹ Ten ve svém první paragrafu zavádí povolovací princip. Ke zřízení spolků bylo potřeba povolení zemského politického úřadu oné korunní země, ve které měl spolek vzniknout, a ve vyjmenovaných případech bylo dokonce nutné mít povolení od Ministerstva vnitra či od samotného císaře.

⁶ ADAMOVÁ, Karolína a SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2.*, upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-271-4. Str. 267.

⁷ dva císařské patenty a jeden nejvyšší kabinetní přípis jeho veličenstva císaře pána ze dne 31. prosince 1851

⁸ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny. 3.* upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3. Str. 227.

⁹ dostupné na webu: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=21&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Právě na základě tohoto patentu vznikla o deset let později sokolská tělocvičná jednota (podrobněji viz níže v kapitole 3). Tělocvičné spolky spadaly do blíže nespecifikované množiny spolků podle § 22, které podléhaly kuratele císařské byrokracie¹⁰: „*Také všechny ostatní spolky nezahrnuté v §§ 1 a 2 podléhají dohledu státní správy.*“

Podle patentu mohl být spolek zřízen, pokud byl účel spolku dovolený, žadatelé o povolení byli dostatečně důvěryhodní a plán podnikání vyhovoval patentním požadavkům. Tyto podmínky nebyly blíže specifikované, a mohli tak způsobovat při vzniku spolků potíže. Úprava se nevztahovala pouze na spolky v dnešním slova smyslu, ale také na obchodní společnosti či družstva.

2.4. Zavedení konstitučního režimu

Jako by nestačilo, že Rakousko muselo čelit vnitřním rozkolům mezi svými podrobenými národy, tak se do toho přidaly i problémy vnější. Vrcholily totiž požadavky na osamostatnění od Italů a Němců, kteří sice nebyli pod habsburskou nadvládou, ovšem část jejich území Rakousko zabíralo. Po prohraných bitvách u Magenty a u Solferina v červnu 1859 a po nátlaku Říšské rady vydal císař František Josef I. manifest „Mým národům“ a odvolal ministra Bacha z funkce. Následovalo vydání Říjnového diplomu, v němž císař prohlásil období absolutistické vlády za skončené.

Na Říjnový diplom navazovala oktrojovaná (byla vyhlášena z rozhodnutí císaře bez projednání v zákonodárném sněmu¹¹) únorová ústava z roku 1861, která dnes nese název Schmerlingova, a to podle tehdy úřadujícího ministra vnitra. Tato ústava zavedla konstituční režim v Rakousku, ovšem oproti očekávání z Říjnového diplomu omezovala pravomoci zemských orgánů a nezakotvovala základní občanská a politická práva. I tak vytvořila příznivou atmosféru pro další prohlubování demokratických reforem a pro rozvoj národních hnutí. Na jejím základě a v důsledku rakousko-uherského vyrovnání (viz níže) vznikla pak pro západní část monarchie řada dílčích zákonů zaručující jednotlivá občanská práva. Mezi nimi i spolčovací a shromažďovací právo¹² (zákon č. 134 a 135/1867 ř. z.).

¹⁰ WAIC, Marek, *Rozvoj tělovýchovy a sportu v Předlitavsku v právním rámci spolkových zákonů*, Právněhistorické studie. Převzato z CODEXIS®

¹¹ ADAMOVIČ, Karolína a SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2.*, upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-271-4. Str. 246.

¹² SCHELLE, Karel; SCHELLEOVÁ, Ilona a VOJÁČEK, Ladislav. *Proměny státu a práva v druhé polovině 19. století: vybrané problémy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-91-0. Str. 12-13.

Po dalším rakouském vojenském neúspěchu v bitvě u Hradce Králové v roce 1866, při kterém přišlo Rakousko o německá území, se monarchie dostala do nebezpečné vnitropolitické krize. Uklidnění přineslo až přijetí maďarského požadavku dualizace říše. A tak byl dne 12. června 1867 vydán zákonný článek č. 12, kterému se dnes říká rakousko-uherské vyrovnání. Habsburská říše se tím přeměnila na personální unii s prvky reálné unie (společný císař a společné ministerstvo vojenství, zahraničních věcí a financí), pro kterou se začalo používat označení „mocnářství rakousko-uherské“.¹³

Jak bylo naznačeno výše, v listopadu roku 1867 byly přijaty zákony č. 134/1867 ř. z. o právě spolčovacím a č. 135/1867 ř. z. o právě shromažďovacím. Zákon o právě spolčovacím¹⁴ revidoval do té doby platný spolkový patent z roku 1852. Podle svých prvních ustanovení se však oproti předchozí úpravě vztahoval pouze na nevýdělečné spolky v tom smyslu, jak je známe dnes. Vznik spolku nepodléhal podle nové spolkové úpravy úřednímu povolení, ale stačilo poslat úřadu písemné oznámení (podrobněji viz níže v kapitole 5).

Svobodné sdružování bylo potvrzeno také v tzv. prosincové ústavě z 21. prosince 1867, která byla po vzniku Rakouska-Uherska vydaná pouze pro rakouskou část zvanou Předlitavsko. Od předchozích ústav se tato lišila tím, že byla přijata říšským sněmem, tj. nebyla oktrojovaná. Lze tak o ní hovořit jako o ústavě parlamentního typu. Tvořil ji komplex šesti ústavních zákonů č. 141-146/1867 ř. z.: o říšském zastupitelstvu, o všeobecných občanských právech, o zřízení říšského soudu, o soudcovské moci, o vykonávání vládní moci a o společných záležitostech všech zemí habsburské monarchie. Šlo tedy o ústavu polylegální. Spolčovací svoboda byla zaručena v ústavním zákoně č. 142/1867 ř. z. o všeobecných občanských právech.

Předlitavsko se na základě těchto ústavních zákonů stalo spolkovým státem, složeným ze 17 zemí, a konstituční monarchií, uplatňující systém dělby moci garantující občanům základní lidská práva a politické svobody. Prosincová ústava platila do zániku habsburské monarchie. Ovšem spolkový zákon z roku 1867 platil na našem území s drobnými úpravami až do roku 1951.

¹³ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3. Str. 229-230.

¹⁴ dostupné na webu: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

3. VZNIK TĚLOCVIČNÉ JEDNOTY PRAŽSKÉ

3.1. České spolky

Je nutné zdůraznit, že výše nastíněné svobodné spolčovací právo z roku 1867 nemělo na zrod Sokola vliv, neboť v té době již první sokolské spolky oslavovaly pět let své existence. Začátek českého spolkového života totiž předurčil již císařský patent o spolcích z roku 1852, který byl vydaný na začátku Bachova absolutismu. V té době však byly v účinnosti také tři silvestrovské patenty, a tak 50. léta nebyla ještě vhodnou dobou pro spolčování.

Impulzem, po kterém se se spolky tzv. „roztrhl pytel“, se stal až Říjnový diplom z 20. října 1860, který ukončil absolutistickou éru v Rakousku, a na něj navazující únorová Schmerlingova ústava z 26. února 1861, která zavedla rakouskou konstituci. Rázem se díky tomuto uvolnění začali v českých zemích beze strachu z pronásledování scházet lidé se stejnými zájmy a začalo se, díky změně přístupu rakouských úřadů k výkladu platného spolkového zákona, vytvářet velké množství spolků.

Mezi prvními byl mužský pěvecký spolek Hlahol, který vznikl hned v roce 1861. Z dalších je možné vypíchnout například spolek pro rozvoj národní beletrie s názvem Svatobor z roku 1862, který podporoval české spisovatele a jejich rodiny, dále obchodní spolek Merkur (1862), Spolek českých lékařů (1862), umělecký spolek Umělecká beseda (1863) či první ženský spolek Americký klub dam (1865).

Mezi ty nejvýznamnější vzniklé v této době však beze sporu patří tělocvičný spolek, který je předmětem této diplomové práce, který v pozdějších letech stál u formování samostatného československého státu, a který byl „strašákem“ všech totalitních režimů na našem území. Spolek, který měl v dobách své největší slávy přes 1 milion členů, a který i přes veškeré útrapy a zákazy vykonává svoji činnost úspěšně dodnes. Za den vzniku tohoto sdružení je považována neděle 16. února 1862, kdy se v Panské ulici v Praze konala ustavující valná hromada Tělocvičné jednoty Pražské, později známé jako Tělocvičná jednota Sokola Pražského¹⁵.

¹⁵ dostupné na webu: <https://sokol.eu/historie-sokola-pamatky>

3.2. Předchůdci Sokola

Sokol byl prvním veřejným spolkem v českých zemích věnující se tělocviku. Důvodem byla zejména velká státní „bachovská“ kontrola života občanů a skutečnost, že sport teprve do střední Evropy začínal pronikat. V té době mohly v Čechách, a zejména v Praze, existovat pouze soukromé tělocvičné ústavy, které rakouské byrokracii nevadily, protože fungovaly na stejném principu jako současná komerční zařízení. Dobová ani současná literatura však nezmiňuje, na základě které právní normy tyto tělocvičné ústavy působily. Pravděpodobně se mohly opírat o ustanovení Obecného zákoníku občanského z roku 1811.

Jeden z prvních takových ústavů byl zřízen roku 1843 v Ledebourském paláci Prušákem Rudolfem Steffanym. Do jeho „Soukromého ústavu pro gymnastická umění“¹⁶ chodili zejména synové ze šlechtických rodin, díky čemuž byl Steffany nakonec stavovským výborem jmenován za zemského učitele tělocviku se stálým platem. Po svém odchodu na akademii do Vídně roku 1845 poslal za sebe do Prahy náhradu, a to učitele Gustava Stegmayera z berlínské tělocvičné školy, který poté vyučoval tělocvik společně s Čechem a budoucím sokolem Janem Malypetrem¹⁷.

Mezi nejbližší sokolské předchůdce patřil „Akademický spolek tělocvičný“¹⁸ z roku 1847. Jeho vznik je spojen se jménem mladého právníka Adolfa Hájka, který se po zkušenostech s vyučováním v orthopaedickém ústavu MUDr. Seegena začal scházet ke cvičení s několika studenty pražských vysokých škol. V té době, tj. jeden rok před vypuknutím celoevropských revolucí, byla v Čechách o něco uvolněnější atmosféra (jakési „ticho před bouří“), která tolerovala takovéto sdružování. Ovšem k vytvoření oficiálního spolku kvůli revoluci v roce 1848 a následnému Bachovskému absolutismu nakonec nikdy nedošlo. I přesto po sobě tento první pražský tělocvičný pseudo-spolek zanechal mnohé hodnoty, které později převzal také Sokol.

Po revolučních letech a nástupu policejního dohledu pod vedením Alexandra Bacha existovaly v Praze další dva státní správou schválené soukromé tělocvičné ústavy. Prvním z nich byl ústav Ferdinanda Schmidta¹⁹. Tento přítel Adolfa Hájka byl cvičitelem již ve výše

¹⁶ WAIC, Marek. *Tělesná výchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum, 2013, ISBN: 978-80-246-2493-8. Str. 14.

¹⁷ MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 33.

¹⁸ Tamtéž. Str. 34-36.

¹⁹ Tamtéž. Str. 41-43.

zmíněném tělocvičném ústavu Rudolfa Steffanyho, ovšem později převzal orthopaedický ústav MUDr. Seegeny, kde začal vyučovat tělocvik.

Cvičenci tohoto ústavu, mezi něž patřil i mladý student filozofie Miroslav Tyrš, se scházeli v sále u Doušů na Václavském náměstí, který byl vybaven nejrůznějšími cvičebními náradím. Ústav zanikl na sklonku padesátých let, kdy se začal zhoršovat i Schmidtův zdravotní stav kvůli nervové chorobě, která mu ochromila jeho dolní končetiny. Ale právě během cvičení se Schmidtem se spolu seznámila a spřátelila skupina mužů, která později tvořila polovinu prvního cvičitelského sboru Sokola Pražského.

Druhým a dnes o něco známějším soukromým tělocvičným ústavem byl Malypetrův ústav²⁰. Jan Malypetr (v dobových písemnostech psán také s „ý“) pomáhal vyučovat tělocvik společně s Gustavem Stegmayerem ve šlechtické tělocvičné škole založené Rudolfem Steffanyem. Podle vzpomínek jednoho z jeho žáků Hynka Palla se stal roku 1853 univerzitním učitelem tělocviku, a vyučoval tak i na pražských veřejných školách.

Svůj soukromý tělocvičný ústav měl Malypetr v domě č. 3 v Panské ulici v Praze, kde však byla také umístěna chlapecká škola Budeč a učitelský ústav. Proto se cvičení odehrávala ve dvou místnostech zmíněné budovy, a to podle potřeb školy. Mezi cvičence tohoto ústavu patřil Karel Malypetr, Hynek Palla, Josef Povolný či Josef Ošťádal²¹, což byli také pozdější významní sokolští členové. Na počátku šedesátých let se v tomto ústavu objevil také Miroslav Tyrš a Josef Müller, kteří mezi cvičence přinesli ideu založení českého tělocvičného spolku.

3.3. Založení Tělocvičné jednoty Pražské

Jak již bylo v této práci zmíněno, Schmerlingova ústava z roku 1861 dala vzniku spolkového života velký spád. Lidé se sdružovali, pořádali se velkolepé národní slavnosti apod. Na začátku šedesátých let došlo také k osudovému setkání dvou nejvýznamnějších zakladatelů Sokola. Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner se poprvé viděli v myslivně Na Králi nedaleko Berouna, kam Tyrš jako tehdejší učitel dvou synů továrníka Bartelmuse chodíval na procházky a Fügner sem jezdíval se svou rodinou na letní byt²². Nedlouho po tomto seznámení a spřátelení se Tyrš rozhodl opět přestěhovat do Prahy, kde před tím vyrůstal a studoval.

²⁰ MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 37-40.

²¹ Josef Ošťádal se v roce 1868 stal prvním cvičitelem v nově vzniklé sokolské jednotě v Písku, kde byl také zvolen jako její první náčelník. (dostupné na webu: <https://sokolpisek.cz/>)

²² dostupné na webu: <https://www.sokolskepamatky.eu/objekty/detail/myslivna-na-krali-zde-se-setkal-tyrs-s-fugnerem/>

V Praze se v druhé polovině roku 1861 schylovalo k založení německo-českého tělocvičného spolku²³. Cvičitelé a cvičenci z tělocvičného ústavu tehdy již chorého Ferdinanda Schmidta, mezi kterými byli jak Češi, tak i Němci, se rozhodli, že společně dají vzniknout utrakvistickému tělocvičnému spolku s názvem „*Prager Männerturnverein*“²⁴. Právní úprava v tzv. starém spolkovém zákoně (císařský patent č. 253/1852 ř. z.) neupravovala nijak obsah stanov, a tak ty byly tenkrát vypracovány podle vzoru některého ze spolku německých turnerů. Poté začali iniciátoři shánět zakládající a přispívající členy, díky čemuž se o plánovaném vzniku spolku dozvěděl nově přistěhovaný Miroslav Tyrš. Ten si vyžádal vypracované stanovy a rozhodl se, že je přeloží do češtiny.

Během hledání členů, kteří by finančně podpořili budoucí spolek, byl požádán také ředitel pražské filiálky vídeňského kreditního ústavu Seutter z Lötzeny. Ten však svůj vydatný finanční příspěvek podmínil tím, že vzniklý spolek bude pouze německý. Německá část cvičenců se nakonec rozhodla podmínku přijmout, ovšem po oznámení tohoto záměru české části došlo k neshodám mezi oběma národy. Češi se kvůli tomu nakonec z členské listiny vyškrtli a začali uvažovat o vlastní jednotě. Od Němců to bylo přijato akorát zpupnou poznámkou, že „*český spolek se v Praze neudrží*“. Tím byla podrážděna národní hrdost Čechů, avšak po rozšíření této události to byl ideální okamžik pro Tyrše s jeho plánem založit ryze český tělocvičný spolek.

PhDr. Miroslav Tyrš začal o spolku jednat nejprve s MUDr. Edvardem Grégrem, kterému předal do češtiny přeložené stanovy, jež měly být původně podkladem pro vznik německo-českého spolku. Edvard Grégr se pak společně se svým bratrem Juliem sešel s členy upadajícího Schmidtova ústavu v hostinci U křížku v Jindřišské ulici č. 25, kde se tito cvičenci pravidelně na večer potkávali. Většina z nich přislíbila přistoupení do nového českého tělocvičného spolku, a tak začali bratři Grégrovi a Miroslav Tyrš pracovat na znění českých spolkových stanov.

Psal se prosinec roku 1861, když byly stanovy po několika schůzkách v redakci Národních listů připraveny. Zřízení spolku se tehdy řídilo již uvedeným císařským patentem o spolcích²⁵, který v ustanovení § 1 říkal, že k tomu bylo potřeba zvláštního povolení státní správy. U sokolského spolku bylo nutné podle § 6 zmíněného patentu „*povolení zemského politického úřadu té korunní země, ve které má být spolek utvořen*“, tj. povolení českého

²³ MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 45-46.

²⁴ volný překlad: „*Pražský mužský tělocvičný spolek*“

²⁵ Císařský patent č. 253/1852 ř. z., o spolcích

místodržitelství. Zároveň se k žádosti podle § 8 muselo „vyložit co možno úplně plán podniku a býti doložena všemi potřebnými pomůckami, k čemuž náleží zejména smlouvy společenské a stanovy“

JUDr. Julius Grégr podal na místodržitelství žádost o povolení ke zřízení Tělocvičné jednoty Pražské společně se stanovami dne 17. prosince 1861. Toto povolení bylo uděleno po čtyřech dnech výnosem z 21. prosince, ovšem samotné stanovy byly místodržitelstvím vráceny k opravě (podrobněji viz níže v kapitole 4). K podání opravených stanov došlo až po Novém roce dne 3. ledna 1862, přičemž tyto pak již byly dne 27. ledna 1862 úředně schváleny.

Pro doplnění nutno dodat, že jméno „Sokol“ nebylo ještě tehdy do názvu ve stanovách zakomponováno, ačkoliv bylo jasné, že se toto pojmenování inspirované po jihoslovanských bojovnících za svébytnost²⁶, které navrhl jeden ze spoluzakladatelů Emanuel Tonner, mezi Čechy ujme. Dokonce se toto označení objevuje v přípisech českého místodržitelství a policejního ředitelství při schvalování stanov. Čekalo se tak pouze na vhodnou chvíli, kdy se „Sokol“ stane oficiální součástí jména tohoto tělocvičného spolku. Návrh na změnu názvu byl nakonec schválen na valné hromadě dne 13. listopadu 1864²⁷.

Po úředním schválení stanov se začala sestavovat kandidátní listina pro volbu prvního výboru podle § 5 sokolských stanov. Listina obsahovala nakonec tato jména: „*Jindřich Fügner, Dr. Miroslav Tyrš, JUC. Tomáš Černý, Ferdinand Fingerhut, Dr. Edvard Grégr, JUDr. Julius Grégr, Jan Křišpin, František Písařovic, Rudolf Skuherský, Karel Steffek, JUDr. Rudolf Thurn-Taxis a Emanuel Tonner*“²⁸.

Dále již nezbyvalo nic jiného než celý spolek na základě stanov ustavit. Proto bylo na neděli 16. února 1862 svoláno ustavující valné shromáždění Tělocvičné jednoty Pražské. Svolané bylo krátkou vyzývající zprávou v Národních listech na 10:00 do tělocvičného ústavu Jana Malypetra, tj. do Panské ulice. Zde se nakonec sešlo 75 mužů, kteří se tak stali zakládajícími členy Sokola.

Celé schůzi předsedal JUDr. Julius Grégr, jehož úkolem bylo zajistit, aby byla provedena volba výboru. Na starostu spolku byli navrženi dva pánové, a to Jindřich Fügner a kníže JUDr. Rudolf Thurn-Taxis. Hlasy pro oba z nich byly vyrovnané, avšak po promluvě Julia

²⁶ dostupné na webu: <https://region.rozhlas.cz/sokol-vznikl-uz-v-predminulem-stoleti-presto-i-dnes-oslovuje-mladou-generaci-7553008>

²⁷ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 1. Zápis z valné hromady T. J. Pražské ze dne 13. listopadu 1864.

²⁸ MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 46.

Grégra, který doporučoval volbu Fügnera mj. z důvodu, že kníže již byl starostou spolku Hlahol, a také obsazoval vysoké pozice ještě v jiných spolcích, byl nakonec zvolen starostou právě Jindřich Fügner. Jeho náměstkem byl volbami dále přijat Miroslav Tyrš. Poté byl zvolen i zbytek výboru z kandidátní listiny.

Po oficiálním vzniku spolku se začali řešit vnitřní záležitosti. Na první schůzi výboru, která se konala několik dní po ustavující valné hromadě (konkrétně 27. února 1862), byl určen první cvičitelský sbor. Vesměs se jednalo o cvičitele bývalého Schmidtova ústavu. Kromě toho si výbor podle stanov zvolil jednatele, zapisovatele, pokladníka a domácího správce. Dále byl také schválen návrh s prvními změnami stanov.

Na základě § 4 stanov byla následující valnou hromadou schválena úmluva s Janem Malypetrem, díky které mohli členové nově vzniklé jednoty cvičit v prostorách Malypetrova ústavu, a to v čase 18:00 až 21:00 v pondělí, ve středu a v pátek. Tělocvičná jednotka Pražská začala oficiálně cvičit, a tím naplňovat svůj účel určený v § 1 svých stanov, ve středu 5. března 1862 od 18:00. Stejně jako pozvánku na první valné shromáždění, tak i tuto informaci o zahájení cvičení nechala jednotka zveřejnit v Národních listech.

Výbor pražského tělocvičného spolku pak v dubnu určil sokolským heslem Tyršův návrh „*Tužme se!*“ a později přijal nový bratrský pozdrav od Emanuela Tonnera a Josefa Baráka „*Na zdar!*“²⁹ Brzy na to uspořádal Sokol také svůj první výlet³⁰, a také první veřejné cvičení.

Následující dny, týdny a měsíce po zřízení pražské jednoty se stále více a více rozšiřovaly řady sokolských členů a spolek musel brzy řešit přeplněnost místností Malypetrova ústavu a hledání prostornější tělocvičny. Kvůli velkému návalu nových cvičenců vydal výbor dokonce vyhlášku, ve které nařizoval: „*aby jména nově se přihlásivších údů nejméně po sedm dní v místnostech spolku veřejně vyvěšena byla*“³¹. To mělo zabránit přijetí člověka, který by mohl narušit mravnost, čest a pověst spolku.

Novým místem ke cvičení se stal nakonec sál u Apolla v Ječné ulici č. 27, kterou pro Sokol pronajal Jindřich Fügner. Zde však pobýli sokolové jen necelý rok, než byli opět nuceni

²⁹ Vznik tohoto pozdravu se datuje k dubnu roku 1851, kdy byla vyhlášena sbírka na vybudování Národního divadla. Na pokladničkách, se kterými výběrčí chodili napříč městy a vybírali příspěvky, bylo napsáno: „*Na zdar Národního divadla.*“, což mělo znamenat něco ve smyslu, ať se Národnímu divadlu zadaří a ať je jeho stavba úspěšná. Poměrně rychle se z této fráze stal jeden z nejběžnějších pozdravů. (dostupné na webu: https://g.cz/na-zdar-narodniho-divadla-zacali-se-lide-kdysi-zdravit-aneb-jak-vznikl-pozdrav-nazdar/?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu)

³⁰ TILŠAR, Martin; POHLOVÁ, Kateřina; *Vzdělávatelské listy: Když sokolové vylétnou* (březen 2022) – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává ČOS, Praha, 2022; ISSN 0489-6718. Str. 6.

³¹ MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 53.

se přesunout, a proto se rozhodli vybudovat si svou vlastní tělocvičnu. Stavební pozemek byl zakoupen v dubnu 1863 v ulici Hradební č. p. 1437. V souladu s pražským stavebním řádem z roku 1815 byl předložen plán ve formě žádosti a po udělení stavebního povolení se začaly v červenci 1863 kopat základy budovy. Cvičit se zde mohlo již v prosinci téhož roku³². Sokolovna Tělocvičné jednoty Pražské dodnes stále stojí a cvičí se v ní, a je tak nejstarší sokolovnou v republice. Mimo jiné došlo k přejmenování ulice, ve které byla postavena, a tak její současná adresa je Sokolská č. 1437.

3.4. Rozšíření sokolských jednot po českých zemích

Sokolské myšlenky po svém vzniku stejně jako samotní sokoli roztáhly křídla a rozletěly se do všech směrů po Čechách, ale i na Moravu. Ještě v onom zakladatelském roce 1862 vzniklo po českých zemích 8 dalších sokolských jednot. Bylo to v Brně, Jaroměři, Jičíně, Kolíně, Kutné Hoře, Nové Pace, Příbrami a v Turnově. Při bližším zkoumání je však zmíněné číslo nižší, neboť patent o spolcích byl postaven na povolovacím principu³³, a ne ve všech městech se stihlo úřední schválení stanov spolku či ustavení spolku do konce roku.

Jeden ze založených spolků dokonce nebyl původně vůbec inspirován jednotou v Praze. Nezávisle na Sokole Pražském byly totiž c. k. moravskému místodržitelství již dne 21. ledna 1862, tedy ještě před schválením stanov pražské jednoty, podány stanovy k založení „Moravského tělocvičného spolku“ v Brně. Tento spolek neměl být žádnou sokolskou odnoží. Jeho hlavní účel byl podle předložených stanov více pedagogický a dietetický³⁴. Měl mimo jiné zlepšovat a dohlížet na kvalitu vyučování tělocviku na moravských školách. V čele spolku měl být tzv. tělocvičný mistr, kterým se měl stát tehdejší stavovský učitel šermu Gustav Hergsell.

Ovšem z důvodu zdlouhavého schvalování stanov, které trvalo přes 10 měsíců, začali u Hergsella budoucí zájemci o členství cvičit ještě před založením spolku. Ke schválení stanov došlo až 2. prosince 1862. Ale jelikož nebylo nutné na dosavadním stavu nic měnit, tak neexistovala ani motivace ke svolání valné hromady a volbě výboru. Díky tomu dlouhou dobu k ustavení brněnské jednoty nedošlo.

Teprve o téměř dva roky později, kdy již ohlas Sokola Pražského měl velký vliv, sešla se dne 25. října 1864 první valná hromada brněnské jednoty. Za starostu byl zvolen Mdr. Jan

³² MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 78.

³³ § 1 císařského patentu č. 253/1852 ř. z., o spolcích

³⁴ týkající se způsobu výživy a stravování – dostupné na webu: <https://lekarске.slovníky.cz/pojem/dieteticky>

Helcelet, který podával stanovy ke schválení, a za tělocvičného mistra byl očekávaně jmenován Hergsell. Jelikož ten byl jen učitelem šermu, tak se v Sokole Pražském nabídli, že by do Brna na pomoc vyslali svého zkušeného cvičitele. To však nebylo Hergsellem připuštěno.

Výbor se pokoušel o přiblížení brněnského spolku k ostatním sokolským jednotám návrhem změny stanov podle § 21 císařského patentu č. 253/1852 ř. z., a také žádostí na změnu názvu na „Tělocvičná jednota Sokol v Brně“. Když však došlo k odmítnutí ze strany moravského místodržitelství a na konci roku 1866 i k odmítnutí od ministerstva, rozhodl se výbor, že svolá na počátek roku 1867 valnou hromadu, kde na základě § 23 patentu o spolcích a v souladu s brněnskými stanovami spolek zrušil. Brněnský Sokol byl pak znovu založen v roce 1868. To již platila prosincová ústava a nová úprava spolkového práva (zákon č. 134/1867 ř. z. o právě spolčovacím), takže Sokol v Brně nakonec vznikl na základě této úpravy.

Jedna z tělocvičných jednot, která vznikla hned v roce 1862 v návaznosti na myšlenky Sokola Pražského, se ustavila v Jaroměři. Přípravy tam začaly již v červnu, zařizující valná hromada pak proběhla 17. listopadu 1862. Mezi první tělocvičné jednoty se řadí i Sokol v Jičíně. Ovšem ačkoliv podali žádost o zřízení jednoty již v červenci, schvalovací proces se tam protáhl, a tak byly stanovy potvrzeny až v roce 1864. Nicméně neformálně jednota fungovala již od roku 1862. Zakladatelská schůze další sokolské jednoty se uskutečnila v září 1862 v Kolíně.

Sokol Pražský dokázal velice dobře inspirovat. Například po návratu ze svatojánských slavností v Praze roku 1862, kde vystoupila také pražská jednota, se nadšení návštěvníci rozhodli podle pražského vzoru založit tělocvičnou jednotu v Kutné Hoře. Stanovy předložili v červnu a již v prosinci roku 1862 započalo jejich pravidelné cvičení. Dle vzoru stanov z Prahy byly vypracovány také stanovy pro tělocvičný spolek v Nové Pace. Ten se zřídil na schůzi 4. června 1862 a již od července začal se svým cvičením, a to na upraveném letním cvičišti. Zajímavostí je, že původní název této jednoty zněl „Lubor“³⁵.

K ustavení sokolské jednoty ještě v roce 1862 došlo také v Příbrami. Inspirací se stal výlet Sokola Pražského na Křivoklát, kterého se zúčastnilo i několik příbramských občanů. Po návratu byly vykonány potřebné přípravy a již dne 18. srpna 1862 se odbyla ustavující schůze. Ovšem předložené stanovy byly schváleny až v červnu 1863.

³⁵ MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 275.

Poslední zmíněnou jednotou je spolek v Turnově. Zde se o založení tělocvičné jednoty usnesli již na schůzi 2. srpna 1862. Ke schválení stanov však došlo až v dubnu 1863, kdy také došlo k první valné hromadě.

Přijetím konstituce se císař František Josef I. rozhodl ukázat spolkovému životu o poznání vlídnější tvář. Ukázalo se, že spolčování lidí se stejnými zájmy občanům Rakouska chybělo. Myšlenky Sokola byly pro tehdejší vlastenecky probuzený český národ něčím, co všechny spojovalo, a tak se radost z pohybu a česká hrdost šířila po zemi jako lavina. Rakouští úředníci v zásadě měřili všem stejným nebo aspoň podobným metrem, a když povolili založení jednoho spolku, tak při dodržení stejných podmínek povolili i zakládání dalších³⁶. Díky tomu a díky nové právní spolkové úpravě z roku 1867 vznikaly sokolské jednoty ve velkém a rostly, jak houby po dešti. A to nejen po českých zemích, ale i v zahraničí. V roce 1882 již existovalo přes 100 českých a moravských jednot a přes 20 sokolských spolků v cizině (v Chorvatsku, Bulharsku či v Americe)³⁷.

³⁶ WAIC, Marek. *Rozvoj tělovýchovy a sportu v Předlitavsku v právním rámci spolkových zákonů*. Právněhistorické studie. Převzato z CODEXIS®

³⁷ viz tabulka „Přehled veškerých jednot sokolských 1882-1883“ v MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydáný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 265.

4. PRVNÍ STANOVY SOKOLA

4.1. Dějiny stanov Tělocvičné jednoty Pražské

Když se čeští cvičenci Schmidtova ústavu nepohodli se svými německými protějšky a rozhodli se, že se nestanou členy plánovaného spolku „*Prager Männerturnverein*“, začali pomýšlet na založení vlastní tělocvičné jednoty. Důvodem neshod, jak bylo nastíněno výše, byl požadavek Němců, aby jednací řečí původně německo-českého spolku byla pouze němčina. Pro Čechy byl tento „rozchod“ sice zklamáním, ale také mocnou vzpruhou, díky čemuž byli více než odhodlaní naplnit Tyršovu myšlenku o české tělocvičné jednotě.

V té době měl u sebe PhDr. Miroslav Tyrš stanovy zmíněného spolku přeložené do češtiny, a tak když se prokázal velký zájem českých cvičenců, vzal si společně s MUDr. Edvardem Grégrem a JUDr. Juliem Grégrem na starost úpravu těchto stanov pro potřeby sokolského spolku.

Vypracovaný návrh stanov předložil JUDr. Julius Grégr dne 17. prosince 1861 českému místodržitelství³⁸, a to společně s žádostí o povolení ke zřízení spolku na základě § 8 patentu o spolcích. Místodržitelství (v dobových písemnostech nazývané také jako náměstnictví) za čtyři dny vydalo výnos, č. j. 68108, ve kterém sice povolilo ustavení jednoty, ovšem s tou výhradou, že některé články stanov musí být upraveny ve shodě se spolkovým zákonem³⁹. Domnívám se, že místodržitelství tímto udělilo tzv. „předchozí povolení“, a postupovalo tak podle § 16 císařského patentu, který ve své první větě říká, že: „*Úřadům přísluší, aby udělujíce předchozí povolení ke zřízení spolku označily podmínky, za kterých má se zřízení uskutečniti.*“

Ačkoliv tedy povolení ke zřízení spolku již bylo dáno, tak stejně se muselo počkat na konečné úřední schválení opravených stanov. Potvrzuje to i ustanovení § 19 patentu o spolcích, podle něhož nelze z výše uvedeného „předchozího povolení“ ještě dovozovat právo na povolení ke zřízení spolku samo.

Stanovy se dle výnosu českého náměstnictví měly dopracovat pod kontrolou pražského policejního ředitelství. Připomínek k úpravám stanov, se kterými byl Julius Grégr coby navrhovatel seznámen, bylo celkem pět. První se týkala členství žáků, ke kterému úřady vyžadovaly souhlas zákonných zástupců⁴⁰. Dále bylo požadováno doplnění toho, jakým

³⁸ v souladu s § 7 císařského patentu č. 253/1852 ř. z., o spolcích

³⁹ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 3. Výnos č. j. 68108 českého místodržitelství ze dne 21. prosince 1861.

⁴⁰ v souladu § 21 a 865 císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

způsobem se bude svolávat valné shromáždění, při jakém minimálním počtu přítomných budou výbor a valné shromáždění usnášeníschopní a jakým způsobem se budou řešit případné spory ve spolku. Poslední připomínkou byla povinnost hlásit policejním úřadům uspořádání každého výletu.⁴¹

Julius připomínané nedostatky do stanov po vánočních svátcích doplnil a 3. ledna 1862 znovu předložil ke schválení. K jejich stvrzení došlo 27. ledna výnosem č. 3375. Tři týdny na to se již v Malypetrově ústavu sešla ustavující valná hromada, kde došlo na základě stanov k volbě výboru a oficiálnímu vzniku Tělocvičné jednoty Pražské.

Původní znění stanov se nezachovalo moc dlouho, již 2. března 1862 se na svolané valné hromadě přijaly některé změny, které byly až na jednu výjimku schváleny místodržitelstvím dne 7. července 1862. Další úpravy byly pak navrhovány v roce 1863, ovšem jejich schvalování se nakonec protáhlo do dalších let.

4.2. Původní znění stanov Tělocvičné jednoty Pražské

Původní verze stanov byla údajně vytištěna v příloze č. 31 Národních listů ze dne 10. února 1862. Stanovy obsahovaly 12 paragrafů a vynikaly svou srozumitelností a stručností. Tato práce vychází ze znění tištěných stanov nalezených v Národním archivu, které byly po úředním schválení dne 27. ledna 1862 poslány českým místodržitelstvím JUDr. Juliu Grégrovi. Díky písemnostem, které si mezi sebou vyměnili české místodržitelství, pražské policejní ředitelství a Tělocvičná jednota Pražská, lze zrekonstruovat i první změny sokolských stanov provedených ještě před novou úpravou spolkového práva v roce 1867.

„§ 1. Účel jednoty jest, aby se pěstoval tělocvik společným cvičením, společnými výlety, zpěvem a šermováním.“ První ustanovení vyjmenovává činnosti, kterým se Sokol hodlal věnovat. I pro některé současné sokolské členy může být překvapivé, že Sokol ve svých počátcích nebyl jen čistě o cvičení na náradích, ale že svou pozornost zaměřoval i na zpěv či šerm.

Dovolený účel spolku byl jednou z podmínek povolení ke zřízení spolku⁴² a zároveň šlo také o první věc, o kterou se zajímal zájemce o sokolské členství. Proto je logické, že bylo toto

⁴¹ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 3. Přípis policejního ředitelství JUDr. Juliovi Grégrovi ze dne 24. prosince 1861.

⁴² § 14 písm. a) císařského patentu č. 253/1852 ř. z., o spolcích

ustanovení zařazeno do úvodu stanov pražské jednoty. Později byl k tomuto paragrafu přidán druhý odstavec, který k sokolským činnostem přidával ještě hasičská cvičení.

„§ 2.1. Jednota skládá se: a) ze zakladatelů, b) z činných údů, c) ze žáků.“

*„§ 2.2. Zakladatelem může být pouze činný úd, který mimo obyčejný příspěvek jednou na vždy složí nejméně 10 zl. r. č.“*⁴³ Ihned po vzniku jednoty byl každý zakládající člen zároveň členem činným. Jedna z prvních změn, která byla navržena již 2. března 1862, bylo zavedení zvýhodněných ročních příspěvků pro tyto zakládající členy, pokud chtěli být také činnými cvičenci, a to ve výši 5 zlatek ročně.

„§ 2.3. Činným údem stává se, kdo ve smyslu těchto stanov do jednoty přijat, měsíčně 1 zl. platí.“ Tímto byly pro cvičence zavedeny měsíční (dnes bychom řekli „členské“) příspěvky, které byly společně s příspěvkem od zakladatelů hlavním příjmem spolku pro financování jeho činnosti. Příspěvky nemusely být nutně placeny každý měsíc, ale podle odstavce 5 (viz níže) je šlo složit i na půl roku dopředu.

Na základě požadavku od místopředsedství z roku 1866 byl za tento odstavec přidán odstavec nový, který upravoval podmínky přijetí do Sokola. Činným údem mohl být podle nového čtvrtého odstavce ten, komu již bylo 18 let, byl bezúhonný a měl své bydliště v Praze (včetně tehdejších předměstí Smíchova, Karlína a Vyšehradu).

*„§ 2.4. Žáci, kteří se mají napřed vykázáti svolením rodičů neb zákonných jejich zástupců, platí měsíčně 50 kr.“*⁴⁴ Tento původně čtvrtý odstavec druhého paragrafu byl jedním z těch, kterých se týkala oprava po prvním předložení stanov místopředsedství v prosinci 1861. Doplněn měl být souhlas rodičů. Podle § 865 obecného zákoníku občanského⁴⁵ totiž nezletilé osoby nemohli uzavřít smlouvu (v tomto případě smlouvu o členství ve spolku), kterou by přejímali břímě (tj. placení příspěvků). Platnost takové smlouvy závisela dle zákona zpravidla na přivolení zástupce nebo i soudu. Za tzv. nezletilce občanský zákoník v § 21 považoval ty, kteří ještě nedokonalí dvacátého čtvrtého roku, konkrétně ty, kteří byli ve věku 14 až 23 let.

„§ 2.5. Příspěvky tyto skládají se půlletně neb měsíčně, vždy ale napřed.“ Za tento poslední odstavec přibýly během čtyř let další dva. První upravoval placení příspěvků pro nové zakládající členy, kteří chtěli být zároveň členy činnými, a druhý ustanovoval, že pokud byl někdo opět přijat do spolku, měl zaplatit 1 zl. r. č. ve prospěch rezervního fondu.

⁴³ zkratka pro „zlatý rakouského čísla“

⁴⁴ zkratka pro „krejcar“

⁴⁵ císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

„§ 3. *Záležitosti jednoty vyřizuje valné shromáždění zakladatelů a činných údů a výbor jednoty.*“ Tento paragraf svěřuje pravomoc řešit záležitosti týkající se spolku dvěma jeho tradičním orgánům, a to valnému shromáždění a výboru. V patentu o spolcích z roku 1852 zavádí tyto dva orgány ustanovení § 13, podle něhož se má „zříditi vedle ředitelstva také výbor“. Ustanovení § 7 umožňuje „ředitelství“ jakožto orgán vrchního vedení spolku nazvat i jinak.

„§ 4.1. *Řádné valné shromáždění dvakrát do roka se svolává a sice začátkem měsíce října a měsíce března.*“ Avšak zpočátku se svolávaly častěji. Již týden po ustavující valné hromadě proběhla druhá. Další se pak svolala podle tohoto paragrafu na 2. března 1862. Výsledkem této schůze byl, jak již bylo řečeno, první návrh na úpravu stanov, který odešel ke schválení na místodržitelství. Do konce roku 1862 proběhly ještě 4 další valné hromady.

„§ 4.2. *Mimořádně svolává se valné shromáždění, kdykoli pětina zakladatelů a činných údů za to žádá.*“ Tato možnost měla určitě své uplatnění v případech, kdy se stala nějaká mimořádná a neobvyklá situace, kterou bylo potřeba v jednotě vyřešit.

„§ 4.3. *Valné shromáždění volí výbor jednoty a účetní dozorce, vyslýchá zprávu výboru o předchozím rozpočtu, zprávu výboru a účetních dozorců o závěrce účtů, usnáší se o změně stanov, rozhoduje v případech, kdyby povstala pochybnost o smysl a význam jednotlivých článků těchto stanov, usnáší se o nájmu a zřízení místností a naposled o trvání neb zrušení jednoty.*“ Práva a povinnosti valného shromáždění. Mezi ty nejvýznamnější patří volba výboru, usnášení se na změnách stanov, čehož tento orgán hojně v začátcích spolku využíval, a usnášení se na trvání a zrušení jednoty. Poslední pravomoc valné shromáždění Sokola Pražského nikdy nevyužilo. Sokol jako organizace byl však zrušen celkem třikrát, ale vždycky tzv. shora.

V prvním balíčku změn stanov z 2. března 1862 byl také čtvrtý odstavec čtvrtého paragrafu, který po schválení zněl: „*K platnému uzavření ve valném shromáždění zapotřebí, aby v shromáždění tomto přítomna byla nejméně čtvrtina všech v Praze meškajících zakladatelův a činných údův.*“ Teprve tento odstavec naplňuje jednu z připomínek od pražského policejního ředitelství z prosince 1861. Z toho se dá usoudit, že ředitelství buď na usnášeníschopnosti valné hromady nelpělo tolik jako na usnášeníschopnosti výboru (kde takové ustanovení bylo Juliem Grégrem přidáno), anebo bylo domluveno, že výše minimálního počtu přítomných k platnému schvalování usnesení bude upřesněna až později. Z dobových listin však nelze ani vyloučit, že podobné ustanovení v původních stanovách již existovalo, a bylo pouze v rámci změn 2. března novelizováno a osamostatněno do vlastního odstavce.

V roce 1866 byly schváleny dva další odstavce tohoto paragrafu. Pátý odstavec navazoval na čtvrtý, když zvyšoval minimální počet přítomných v případech, kdy se měla hromada usnášet na změně stanov, na nejméně dvě pětiny. Šestý odstavec umožňoval uzavírat půjčky na zaplacení postavené sokolovny v Hradební ulici č. 1437.

„§ 5.1. *Výbor volí se na šest měsíců v řádném valném shromáždění nadpolovičnou většinou hlasů shromážděných zakladatelů a činných údu, sestává ze starosty, jeho náměstka a desíti údu.*“ Podle tohoto ustanovení byl první výbor pražské jednoty zvolen na ustavujícím valném shromáždění 16. února 1862. Starostou se zde stal Jindřich Fügner a jeho náměstkem Miroslav Tyrš. Seznam dalších zvolených deseti členů je vypsán výše v kapitole 3.3.

První změna v tomto odstavci přišla ještě v roce 1862, kdy byl schválen návrh změny, že se výbor volí na celý rok. Podle protokolu z valné hromady ze dne 2. března 1862 se po debatách rovnou odhlasovalo, aby již tehdy vzniklý výbor „*po celý rok zůstal*“. Ovšem i přesto se v červenci toho roku na valné hromadě volil výbor nový. V roce 1866 se pak změnil počet členů výboru na 14 (+ starosta a náměstek) a byly přidány podmínky volitelnosti, kterými byly zletilost a svéprávnost.

„§ 5.2. *Činnost jeho počíná měsíc po jeho zvolení.*“ Toto zjevně neplatilo na první zvolený výbor, neboť ten již jedenáctý den po svém zvolení svolal valné shromáždění, aby mu předložil návrh na změny a dodatky stanov.

„§ 5.3. *K platnému uzavření výboru jest třeba, aby přítomno bylo nejméně tři čtvrtin veškerých jeho údu.*“ Přidáním tohoto původně chybějícího odstavce byl splněn jeden z požadavků místodržitelství při prvním schvalování stanov. Zpočátku šlo o tři čtvrtiny z dvanácti, takže minimální počet pro rozhodování byl devět členů výboru. Ovšem hned na první schůzi výboru bylo valnému shromáždění navrženo, aby „*rozhodování výboru dělo se u přítomnosti polovice údu*“. Valnou hromadou z 2. března 1862 však byl nakonec schválen návrh, že výbor musí mít aspoň sedm přítomných. Tato změna měla být součástí prvních úprav, ovšem v podávaném návrhu na ní bylo zapomenuto, a tak když bylo nové znění stanov v červenci schváleno, podala se ještě na místodržitelství oprava s tímto ustanovením.

Po rozšíření na 16 členů v roce 1866 se opět změnilo znění této věty, a to tak, že k usnášeníschopnosti výboru bylo potřeba, aby „*přítomno bylo nejméně devět z veškerých jeho údu.*“ Vrátilo se tedy znovu pravidlo minimálně devíti přítomných.

„§ 5.4. *Volba starosty a náměstka jeho a volba desíti ostatních údu výboru vykonává se zvláště odevzdáním lístků.*“ Jak napovídá i vyprávění o volbě prvního výboru na ustavující

schůzi, tak jako první se volil z navržených sokolů starosta, poté jeho náměstek, a nakonec jednotliví členové.

„§ 5.5. Výbor volí ze svého středu nadpolovičnou většinou hlasů jednatele, pokladníka, písaře a hospodářského správce.“ Kromě funkce starosty a náměstka existovaly ve výboru ještě vyjmenované čtyři pozice. Jejich důležitost nelze pro chod spolku rozhodně přehlížet.

„§ 5.6. Sezení výboru odbyvá se nejméně jednou ve čtrnácti dnech v určitý den v místnostech jednoty a jest veřejné, pokud nejedná se o osobních záležitostech jednotlivých údů jednoty.“ Po první schůzi výboru nebyl jen snížen minimální počet členů, kteří se musí výboru zúčastnit (viz výše v § 5 odst. 3), ale také se rozhodlo, že bude stačit, když se výbor bude scházet pouze jednou měsíčně.

„§ 5.7. Výbor řídí vnitřní i zevnitřní záležitosti jednoty, činí opatření v záležitostech, kteréž nejsou přikázány valnému shromáždění, zvláště pak přísluší mu rozhodovati o přijmutí údů činných a žáků, bdíti nad pořádkem při společném cvičení a společných, úřadům bezpečnosti před tím ohlášených výletech, prohlédati k odůvodněným přáním a potřebám údů, najímati učitele za plat neb bezplatné, opatřovati nářadí a náčiní tělocvičné, bdíti nad jeho udržením, vymáhati náhradu za škody učiněné, vypracovati ve smyslu stanov těchto zvláštní domácí řád a poučení o oboru činnosti jednotlivých hodnostů.“ Dnešní právní teorie by označila práva a povinnosti výboru dle sedmého odstavce za tzv. „zbytkovou působnost“, neboť mu jsou svěřeny záležitosti, „kteréž nejsou přikázány valnému shromáždění“. Do tohoto ustanovení Julius Grégr vecpal i větu o tom, že pořádané výlety musí být před tím vždy ohlášeny policejním úřadům, jak si přálo policejní ředitelství v prosinci 1861.

Z uvedeného mimo jiné vyplývá, že výbor měl dohlížet nad řádným chováním členů při cvičeních a výletech. Měl také pravomoc vypracovat různé řady, dle kterých mohl následně projednávat různé kázeňské prohřešky svých členů, a udělovat jim za to trestní opatření. Nejprísnějším trestem, který vyplýval již ze samotných stanov, bylo vyloučení ze spolku, a to v případě, že by člen nezaplatil včas příspěvky (viz níže v § 5 odst. 11).

Nicméně v dalších řádech (domácí, cvičitelský, výletní, pokutní ad.) byly definovány další mírnější opatření – např. napomenutí, důtka, odnětí odznaku jednoty, pokuta atd. V protokolech o schůzích výboru Sokola Pražského z 60. let 19. století se lze dočíst o některých takových případech, nejčastěji šlo o porušování výletního řádu. Například při výletu na Mělník

v květnu 1867 se dva členové prohřešili tím, že se při návratu z výletu opili. Výbor se na své následné schůzi usnesl, že oběma viníkům doručí písemně důtku⁴⁶.

Na několika dalších schůzích výboru toho roku byly řešeny prohřešky dalších dvou sokolů, kvůli kterým se dokonce zvolila vyšetřující komise výboru. Ta nakonec vyšetřovaným uložila také pouze písemnou důtku, ovšem jeden z delikventů ji nepřijal, a tak výbor dle protokolu z 16. září 1867 rozhodl o tom, že se tato důtku vyvěsí veřejně v šatně.

„§ 5.8. Výbor povolává v určitý čas řádné a k žádosti pětiny činných údů a zakladatelů mimořádné valné shromáždění, pozváním učiněným na čtrnácte dní před shromážděním ve veřejných listech a na rozích, k němuž přidá se i zevrubný program věcí, o nichž se rokovati má.“ Tímto se navazuje na § 4 odst. 2 stanov (viz výše). Jelikož seztat dohromady velké množství členů na valnou hromadu nejde jen tak ze dne na den, musela být výzva ke konané hromadě ohlášena minimálně dva týdny dopředu, a to nejčastěji zprávou v Národních listech. Ve svých počátcích však toto pravidlo nebylo příliš dodržováno. Po ustavující schůzi bylo druhé valné shromáždění svoláno již na 23. února, tj. po jednom týdnu, a další se sešlo opět za další týden 2. března. Výbor tak v těchto případech nesvolal schůzi se 14denním předstihem.

„§ 5.9. Výbor ze středu zakladatelů a činných údů volí dozorce, kteří by při cvičení a výletech ve smyslu domácího řádu k pomoci a k zastání mu byli a činí o každém takovém zvolení v místnostech jednoty oznámení.“ Mezi pravomoci funkce dozorce patřilo mimo jiné například objednávání a opatrování nového náradí.

„§ 5.10. Výbor ustanovuje zvláštní plat, který platit se má za šermování.“ Platem se v tomto případě mínil měsíční spolkový příspěvek. Jiná částka oproti klasickému příspěvku byla dána zřejmě specifickými ochrannými prvky, oblečením či kordem, které k šermování byli potřeba zajistit.

„§ 5.11. Výbor prohlašuje za vystouplé, kdo dvakráte měsíční plat v určitou dobu nezaplatili.“ Po změně hned v roce 1862 měl být vyloučen každý, kdo nezaplatil příspěvky za čtvrt roku, tj. za tři měsíce. Výbor se samozřejmě snažil k takovému řešení, které mu stanovy nabízely, přistupovat co nejméně.

„§ 5.12. Na venek zastoupen jest výbor starostou nebo v nutných případech jeho náměstkem, a listiny jakékoliv od jednoty vycházející mají jen tehda platnost, když podepsány jsou jím (případně jeho zástupcem) a jednatelem.“ Čili za jednotu mohli právní jednání uzavírat

⁴⁶ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 5. Protokol sepsán o schůzi výboru pražské tělocvičné jednoty „Sokol“ dne 11. května 1867.

starosta společně s jednatelem. V roce 1866 byl přidán k paragrafu o výboru ještě odstavec, který zaváděl volbu čtyř náhradníků pro výbor.

„§ 6. *Zvolení revisoři bdí nad finančním hospodářstvím výboru, skoumají v čas závěrky účtů a činí v té věci návrhy valnému shromáždění.*“ Revisoři neboli účetní dozorcí byli voleni výborem podle § 5 odst. 9 stanov. Jejich zprávu o závěrcce účtů společně se zprávou výboru si mělo vyslyšet valné shromáždění.

„§ 7. *Kdykoliv ve výboru aneb ve valném shromáždění v případech, v nichž se rozhoduje nadpolovičnou většinou hlasů, udá se rovnost hlasů, rozhoduje vždy hlas předsedy.*“ Předsedou byl většinou starosta spolku či jeho náměstek. V pozdějších verzích stanov se vyskytovaly případy, kdy za rovnosti hlasů rozhodoval los.

„§ 8. *Jednací řeč jest česká.*“ Na této větě ztroskotala snaha o německo-český spolek cvičenců Schmidtova ústavu. Ačkoliv jednací řečí byla čeština, tak v protokolech a zápisech ze schůzí se občas vyskytnou i německé výrazy. Například i Tyršovo tělocvičné názvosloví je napsáno v češtině a zároveň v němčině.

„§ 9.1. *Znak jednoty jest „sokol v letu“.*“

„§ 9.2. *Znaku toho užívá se na pečeti a na praporci.*“ Sokola v letu měli sokolové společně s heslem „Tužme se!“ na svém prvním praporu, který namaloval významný český umělec Josef Mánes. Tento prapor byl slavnostně zasvěcen 1. června 1862, tzv. matkou praporu se stala spisovatelka Karolína Světlá.⁴⁷

„§ 10. *Jednota rozchází se k uzavření údů činných a zakladatelů ve valném shromáždění většinou tří čtvrtin hlasů. Táž většina rozhoduje, co se s jméním a náležitostmi spolku státi má, při čemž vázána jest prospěchem národa českého.*“ Aby došlo ke zrušení spolku, muselo by pro to hlasovat 75 % všech členů na valném shromáždění. Podle patentu o spolcích z roku 1852 musel navíc podle ustanovení § 23 „o zamýšleném zrušení býti předběžně uvědoměn úřad, který zakročil uděluje povolení ke zřízení“. Naštěstí k tomu nikdy nedošlo, a i díky tomu se může Sokol chlubit tak dlouhou historií.

Na valné hromadě v březnu 1862 byl do návrhu na dodatky stanov zařazen také odstavec, který říkal, že pokud by byl spolek zrušen dříve, než by se rozhodlo o spolkových záležitostech a jmění, připadlo by vše Muzeu království Českého s tím, že by tyto věci byly opět vráceny české tělocvičné jednotě, která by se utvořila později.

⁴⁷ dostupné na webu: <http://www.sokolprazsky.cz/o-nas/historie/>

„§ 11.1. Spory povstale vyřizuje smírčí soud, z jehož nálezu není odvolání.“ V původní verzi toto ustanovení chybělo, a Julius Grégr ho doplnil až na popud policejního ředitelství, které chtělo, aby ve stanovách byl uveden způsob řešení případných sporů ve spolku.

„§ 11.2. Smírčí soud sestaví se takto: Každá strana zvolí ze středu údu svého důvěrníka, oba zvolení důvěrníci zvolí si z téhož středu vrchníka a ti tři bez odkladu usednou a vyslechnuvše obě strany a vzavše potom předmět v bedlivé uvážení učiní nález.“ Podmínka zletilosti a svéprávnosti důvěrníků a vrchníka byla doplněna v roce 1866.

„§ 12. Ve smyslu stávajících zákonů podrobuje se jednota úřednímu dozoru a při navrhnutých změnách stanov těchto příslušnému stvrzení.“ Podle § 22 patentu o spolcích podléhal spolek dohledu státní správy. Každá změna stanov musela být schválena nejen valnou hromadou, ale také českým místodržitelstvím.

4.3. První změny stanov Tělocvičné jednoty Pražské

Čerstvě zvolený sokolský výbor se již na své první schůzi dne 27. února 1862 rozhodl podat valnému shromáždění, které se mělo uskutečnit 2. března, návrh na některé změny a dodatky stanov. Z předchozí kapitoly lze vyčíst, že změny se týkaly hlavně samotného výboru, jelikož mezi ně patřilo například zdelšení funkčního období výboru na jeden rok, snížení minimálního počtu přítomných k usnášeníschopnosti výboru na sedm členů či snížení frekvence schůzí výboru na minimálně jednou za měsíc.

Také bylo navrženo, aby zrušení členství nastalo až po třech měsících neplacení, a aby po případném zrušení spolku připadl jeho majetek Muzeu království českého. Dále byl pravděpodobně přidán odstavec k § 4 o minimální přítomnosti členů k usnášeníschopnosti valného shromáždění. Do rádků stanov bylo ještě všude, kde se mluvilo o minimálním počtu členů, doplněno, že musí jít o členy „v Praze meškající“.

Všechny tyto změny byly zařazeny do stanov a dne 25. března 1862 byly podány na místodržitelství ke schválení. Potvrzení pak bylo uděleno výnosem č. 1353 ze dne 7. července 1862. Ovšem zjistilo se, že v návrhu se zapomnělo na § 5 odst. 2 a odst. 3, takže tyto ustanovení pak byly opravnou žádostí ze dne 24. července doplněny a podány na místodržitelství znovu.

Kromě zmíněných schválených změn však chtěl výbor a valné shromáždění Tělocvičné jednoty Pražské protlačit do stanov ještě jednu změnu, která však byla místodržitelstvím zmíněným výnosem ze dne 7. července 1862 zamítnuta. Šlo o zavedení čtvrtého typu členství, kdy kromě zakládajících údu, činných údu a žáků mělo dojít k doplnění tzv. „přispívajících

údů“. Ustanovení mělo znít: „*Přispívajícím údem stává se, kdo se zaváže k ročnímu příspěvku 5 zl. r. č.*“⁴⁸ Ten, kdo by chtěl být přispívající člen a zároveň člen činný, měl platit 1 zl. měsíčně.

Tento návrh české místopředsednictví ve svém výnosu ze dne 7. července 1862 neschválilo, aniž by uvedlo důvody, kvůli kterým došlo k takovému závěru. Výbor tak dne 18. července podal proti výnosu rekurs (odvolání) ke státnímu ministerstvu, tj. stížnost na základě § 19 Obecného zákoníku občanského⁴⁹, kde žádal, aby byla zrušena ta část výnosu znějící: „*pokud se týče návrhu, dle něhož se jednota zakládá také z údů přispívajících, nemůže se dáti svolení*“⁵⁰, a zároveň aby byly v jednotě tito přispívající členové ministerstvem povoleni. V odůvodnění výbor uvedl, že: „*Vys. c. k. místopředsednictví neudalo nám příčin, pro které neschvaluje zavedení třídy údů přispívajících (...)*“⁵¹

Ovšem i přes další námitky v rekursu, například že zavedení přispívajících údů mělo rozšířit peněžité prostředky jednoty, které potřebovala na nájem a na povznesení fyzického stavu městského obyvatelstva, anebo že podobné třídění členů mají i jiné spolky, byl přípisem od policejního ředitelství v Praze ze dne 11. června 1863 tělocvičný spolek vyrozuměn o tom, že jejich odvolání bylo zamítnuto. Ani tentokrát nebylo toto rozhodnutí odůvodněno.

Další tři dodatky ke stanovám schválila říjnová valná hromada v roce 1863. První dodatek zaváděl příspěvek do fondu pro každého zнова přistupujícího členu, druhý určoval zvláštní měsíční příspěvek pro šermíře a třetí říkal, že březnová valná hromada má právo volit praporečníky. Ovšem tyto dodatky nakonec narazily na rakouskou byrokracii. První dodatek mohl být schválen, pokud by se trochu změnila jeho formulace, příplatek za šermování byl údajně proti stanovám a ohledně volby praporečníků bylo nejprve vyžadováno objasnění o jejich postavení a působení v jednotě.

Jelikož se ani později nedařilo změny u místopředsednictví prosadit, byla na valném shromáždění 16. října 1864 zvolena komise k úplnému přepracování stanov. Její nově zpracovaný návrh byl schválen již na další valné hromadě dne 13. listopadu 1864 (v návrhu byl poprvé v názvu jednoty použit „Sokol“). Ovšem v březnu následujícího roku místopředsednictví vyzvalo jednotu, že ke schválení těchto nových stanov by bylo zapotřebí do nich doplnit několik dalších omezujících podmínek, mezi něž patřila například nutnost úředního schválení

⁴⁸ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 3. Stanovy upravené ve valném shromáždění dne 2. března 1862.

⁴⁹ císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

⁵⁰ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 3. Výnos vysokého c. k. místopředsednictví č. 1353 ze dne 7. července 1862.

⁵¹ *Tamtéž*. Stížnost výboru vysokému c. k. státnímu ministerstvu ze dne 18. července 1862.

cvičebních místností nebo zvláštního povolení k uspořádání výletu či veřejného vystoupení. Od úmyslu změnit stanovy tak bylo upuštěno.

K úředně schváleným změnám stanov došlo až v roce 1866. Mezi první potvrzené dodatky patřilo ustanovení o tom, že Sokol pěstuje také hasičská cvičení. Během roku pak byly schváleny i novelizace z října 1864, tj. že změny stanov může valná hromada schvalovat za minimálně dvou pětin přítomných, a z března 1866, tj. že se navýšil počet členů výboru na šestnáct, (+ zavedla se volba čtyř náhradníků), přičemž jeho usnášeníschopnost byla změněna na devět přítomných. Další potvrzenou změnou bylo přidání ustanovení týkající se půjček (kvůli nové tělocvičně). I přes vytrvalé snahy se však jednotě stále nedařilo prosadit například ony „přispívající údy“. Tyto a jiné změny byly proto ponechány na příznivější dobu.

5. SOKOLSKÉ STANOVY A JEJICH PRÁVNĚ-HISTORICKÝ VÝVOJ PO ROCE 1867

5.1. Zákon č. 134/1867 ř. z. o právé spolčovacím

Tento nový zákon o právé spolčovacím byl schválen dne 15. listopadu 1867 a nahradil tak dosavadní spolkovou právní úpravu, konkrétně zrušil císařský patent č. 253 ze dne 26. listopadu 1852 o spolcích. Šlo o liberální zákon, který navazoval na rakousko-uherské vyrovnání z 12. června 1867, a který upravoval svobodné právo občanů zakládat spolky. Měl významný dopad na občanskou společnost v Rakousku (v Uhersku neplatil) a později i v Československu. Společně s ním byl vydán také zákon č. 135/1867 ř. z. o právé shromažďovacím.

Nová úprava již byla výrazně uvolněnější, ovšem stát měl i tak stále mnoho prostředků, jak do spolkové činnosti a existence zasahovat. Přesto díky tomu došlo k obrovskému rozkvětu spolků v českých zemích, čímž se dovršil dlouhý proces národního obrození. O kvalitě této normy svědčí, že platila až do rozpadu habsburské monarchie.

Zákon obsahoval 39 paragrafů, které se vyznačovaly svou stručností a jasností. Rozdělen byl na tři částky – první se věnovala spolkům obecně, druhá se zaměřovala na politické spolky a třetí obsahovala ustanovení trestná a závěrečná. Úprava se tedy vztahovala na politické i nepolitické spolky. Podle § 2 a 3 se však nevztahovala na spolky a společnosti, které měly za účel zisk, dále na bankovní, kreditní a pojišťovací spolky, na spořitelny, na náboženská či živnostenská společenstva apod.

Zásadní změnou bylo, že povolovací princip z předchozí úpravy byl zrušen a nahradil ho princip registrace. „*Kdo chce zříditi nějaký spolek tomuto zákonu poddaný, povinen jest, oznámiti to, prvé než spolek ve skutek vejde, písemně politickému řízení zemskému a předložiti mu statuta.*“⁵² Ke vzniku spolku tedy stačilo pouhé písemné oznámení a vypracované stanovy.

Zemská vláda však mohla podle § 6 do čtyř týdnů od oznámení ještě zřízení spolku s odůvodněním zakázat, pokud by jeho účel byl protiprávní nebo jeho činnost nebezpečná pro stát. Proti tomuto zákazu se dalo do 60 dnů odvolat k ministerstvu vnitra („*ministerium*

⁵² § 4 zákona č. 134/1867 ř. z. o právé spolčovacím

*záležitostí vnitřních*⁵³). Nezakázal-li se vznik spolku, vydalo řízení zemské na základě § 9 na žádost spolku vysvědčení, které mu prokazovalo nabytí právní subjektivity a možnost jeho veřejného i občanského působení. Ustanovení § 10 zákona pak určovalo, že pro spolky platí stejná výše zmíněná pravidla i v případě změn statut, zřízení vedlejších spolků (filiálek) či spojení spolků.

Oproti císařskému patentu o spolcích obsahoval zákon o právě spolčovacím v § 4 odst. 2 obligatorní náležitosti spolkových statut: „*Ze statut budiž lze vyrozuměti: a) k čemu se spolek zřizuje, z jakých prostředků, a jak se ty prostředky seženou; b) jak se spolek zřídí a jak se bude obnovovati; c) kde bude míti spolek sídlo své; d) která práva a které povinnosti budou míti členové spolku; e) kteří orgánové budou spolek řídit; f) čeho potřebí, aby byla usnešení platná, a jak mají býti zřízena všelika sepsání a vyhlášení, od spolku vydaná; g) jak se budou narovnávatí rozepře ze svazku spolkového vzešlé; h) kdo bude spolek zastupovati na venek; i) co se má státi, když se spolek rozejde.*“ Když byl vznik spolku oznamován zemskému úřadu, musela být statuta podána v pěti exemplářích.

Ustanovení § 11 zákona o právě spolčovacím počítalo i se vznikem spolků s mezinárodní působností, příp. se spojováním spolků z různých zemí. V těchto případech bylo k veškerým úkonům příslušné ministerstvo vnitra.

Dále byla zavedena povinnost spolků oznamovat císařskému úřadu bezpečnosti, příp. okresnímu politickému úřadu, po třech dnech od zřízení, „*z kterých členů se skládá, kde který člen bydlí, a kteří členové budou spolek zastupovati navenek.*“⁵⁴ Tomuto úřadu mělo představenstvo také oznamovat konání shromáždění. Shromáždění spolku mohlo být veřejné a úřad na něj mohl poslat svého vyslance ke kontrole průběhu.

V případě, že by spolkové shromáždění porušovalo zákon, mohlo být úřadem toto shromáždění zakázáno (§ 21). A pokud by spolek vydal nezákonné usnesení nebo usnesení, které by bylo v rozporu se stanovami, mohl být spolek podle § 24 zákona o právě spolčovacím dokonce rozpuštěn.

Co se týkalo dobrovolného rozpuštění spolku, tak zákon odstupujícímu představenstvu ustanovoval povinnost „*ihned to oznámiti řízení zemskému, kteréž to předním věstníkům*

⁵³ § 8 zákona č. 134/1867 ř. z. o právě spolčovacím

⁵⁴ Tamtéž. § 12 odst. 1

v obecnou známost uvede.“⁵⁵ Informace o rozpuštění spolku pak měla být vyhlášena ve veřejných novinách.

Jak již bylo zmíněno výše, druhá část tohoto zákona pojednávala o „spolcích politických“. Ta obsahovala sedm paragrafů se zvláštními ustanoveními, která doplňovala obecná ustanovení z první části. O tom, zda byl spolek politický nebo ne, rozhodovalo na základě správního uvážení řízení zemské či ministerstvo vnitra.

Jelikož Tělocvičná jednota Pražská nebyla politickým spolkem, tato druhá část zákona se na ni nevztahovala. Ovšem při prvním pokusu vytvořit sjednocující organizaci, která by zastřešovala všechny existující sokolské jednoty, už se dle zemského uvážení o politický spolek jednalo, což způsobilo, že tato organizace nakonec nevznikla (podrobněji viz níže v kapitole 6). Ačkoliv se Sokol nezřídil jako politické sdružení, tak ale nutno říci, že v první polovině 20. století měl obrovský politický vliv a postavil se jak proti vládě Habsburků během první světové války, tak proti nacistickému útlaku před vznikem Protektorátu i proti nastupujícímu komunistickému režimu po druhé světové válce.

Třetí část zákona o právě spolčovacím byla velmi stručná. Porušení tohoto zákona se mělo brát podle § 36 jako přestupek, za který hrozilo vězení či pokuta. Zákon nebyl do zániku Rakouské monarchie zrušen, a byl dokonce převzat do právního řádu Československa, kde došlo akorát k některým jeho změnám za Protektorátu v roce 1939, a to vládním nařízením č. 97/1939 Sb. Právní úprava v oblasti spolků se změnila až v padesátých letech 20. století, kdy ji nahradil zákon č. 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích a shromážděních.

Kromě zákona č. 134/1867 ř. z. o právě spolčovacím byl na konci roku 1867 vydán také soubor šesti zákonů, který dohromady tvořil tzv. prosincovou ústavu. Ta nahrazovala Schmerlingovu ústavu, potvrzovala konstituci, a kromě jiného také občanům garantovala jejich základní lidská práva a svobody. Ústavní zakotvení spolkového práva se nacházelo v ústavním zákoně č. 142/1867 ř. z. o všeobecných občanských právech v čl. 12, který uváděl, že: „*Rakouští státní občané mají právo shromažďovati se a tvořiti spolky. Výkonávání těchto práv upraví se zvláštními zákony.*“⁵⁶ Tímto zvláštním zákonem byl již výše probraný zákon o právě spolčovacím. Prosincová ústava zanikla společně s Rakouskou monarchií v roce 1918.

⁵⁵ § 26 zákona č. 134/1867 ř. z. o právě spolčovacím

⁵⁶ ADAMOVÁ, Karolina a SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-271-4. Str. 275.

5.2. Stanovy upravené podle zákona o právé spolčovacím

Po vydání nového spolkového zákona ze dne 15. listopadu 1867 se v pražské sokolské jednotě zvolila komise, která dosavadní stanovy probrala a navrhla nutné změny. Důraz byl kladen na jednoduchost, aby stanovy mohly být vzorem pro jiné bratrské jednoty. Tyto změněné stanovy byly s nepatrnými změnami přijaty mimořádnou valnou hromadou dne 12. ledna 1868 a o pár dní později byly v souladu se zákonem o právé spolčovacím předloženy ke schválení. Již 15. února pak došel přípis c. k. policejního ředitelství, který oznamoval, že předložené stanovy byly místodržitelským výnosem ze dne 2. února 1868 č. 3810 beze změny schváleny a stvrzeny.

Oproti předchozím verzím obsahovaly nové stanovy téměř třikrát více paragrafů, konkrétně 35, přičemž znění některých ustanovení byla jen převzata a rozdělena do více paragrafů. Jako první byl ve stanovách opět určen účel jednoty, který v základu zůstal nezměněn, tj. spolek měl pěstovat tělocvik, výlety, šermování a hasičská cvičení. Doplněn byl však také zpěv, střelba do terče, plavání, a nakonec ještě přednášky a společenské zábavy. Sokol tak již nelákal zájemce jen na sport a pohybovou přípravu, ale také nabízel možnost trávení volného času s přáteli na vzdělavatelských či společenských akcích.

Paragraf druhý nově zněl: „*K dosažení účelu spolkového užívá se jmění jednoty a příspěvků členův.*“ Tato věta musela být doplněna kvůli naplnění § 4 odst. 2 písm. a) zákona o právé spolčovacím.

Jednota se měla konečně skládat ze čtyř typů členů („úd“ byl nahrazen pojmem „člen“). Paragraf 3 vyjmenovával „zakládající“, „činné“ a nově „přispívající“ členy, a paragraf 7 pak zaváděl ještě „žáky“, kteří mohli být přijati, pokud měli svolení rodičů⁵⁷. Činní členové platili měsíční příspěvky, zatímco zakládající a přispívající členové platili příspěvky roční. Rozdíl mezi zakládajícími a přispívajícími členy byl v tom, že zakládajícím se stal, „*kdo jednou na vždy složí nejméně deset zlatých r. č.*“⁵⁸

Šestý paragraf určil tři možnosti, jak zrušit spolkové členství. Každý sokol si mohl o svém vystoupení z jednoty rozhodnout dobrovolně. Pokud se tak rozhodl, musel to pak jenom ohlásit výboru. Další varianty již byly nucené. Buď byl člen z jednoty vyloučen výborem (viz níže § 21), anebo byl za vystouplého prohlášen, kvůli neplacení příspěvků.

⁵⁷ v souladu s § 21 a 865 císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

⁵⁸ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 3. § 4 odst. 1 návrhu stanov tělocvičné jednoty pražské upraveného od komise výborem k tomu konci zvolené ze dne 20. prosince 1867.

„§ 8. *Záležitosti jednoty řídí valná hromada členův a výbor.*“ Svolávání řádné i mimořádné valné hromady zůstalo beze změny. Novinkou však bylo ustanovení o tom, že její jednání jsou veřejná, jak nově umožňoval zákon o právě spolčovacím. Ačkoliv to nevyplývalo ze stanov, tak podle zmíněného zákona se musela plánovaná shromáždění nahlašovat úřadům minimálně 24 hodin předem.

Do vyhrazených pravomocí valného shromáždění patřila podle § 11 volba starosty, náměstka, náhradníků výboru a účetních dozorců, dále posuzování činnosti výboru a zpráv účetních dozorců, usnášení se na změně stanov, rozhodování o správné interpretaci stanov, o koupi či prodeji místností, o zřizování filiálek a o zrušení jednoty. Mezi pravomoci se tak oproti § 4 odst. 3 původních stanov zařadila nově akorát možnost zřizovat vedlejší spolky. Valná hromada byla zmocněna i k dalším činnostem, ovšem ty pro ni vyplývaly ze speciálních řádů Sokola Pražského. Například podle cvičitelského řádu volila do čela cvičitelského sboru tzv. náčelníka, který byl hlavním vůdcem veškerého cvičení v jednotě (od počátku vzniku funkce jím byl pravidelně volen Miroslav Tyrš).

K usnášeníschopnosti valné hromady byla stále zapotřebí alespoň čtvrtina přítomných ze všech členů (hlasovací právo měli všichni členové), až na výjimku uvedenou v § 34 („*Jednota rozejde se, pakliže tři čtvrtiny všech členů ve valné hromadě s tím souhlasí.*“). Ke schvalování změn stanov již nebyly potřeba minimálně dvě pětiny přítomných, jak bylo zavedeno v roce 1866.

Výbor byl stále šestnáctičlenný, volen byl valnou hromadou v březnu (včetně náhradníků), a to na jeden rok. Jeho činnost však měla započít již 14 dní po svém zvolení (nikoliv po měsíci). Zavedena byla také veřejnost jednání. Oproti starým stanovám také stačila k platným usnesením výboru jen minimálně polovina členů, tj. osm. Co se týče náhradníků, tak ty povolával do výboru starosta v případě, že se některý z členů nemohl výboru účastnit.

K pravomocím výboru řadil § 19 ustanovování a propouštění cvičitelů, opatrování tělocvičného náradí a náčiní, spravování jmění jednoty či uzavírání půjček. Výbor byl také disciplinárním orgánem, který měl dohlížet nad pořádkem, mohl vylučovat členy z jednoty a ustavovat zvláštní řády (jednací, domácí, výletní apod.). Speciálně výboru byla také svěřena pravomoc přijímat členy a žáky.

Aby byl vyloučen sokol z jednoty, muselo by ve výboru podle § 21 pro vyloučení hlasovat „*více než polovice všech jeho členů*“. Nově bylo do stanov zařazeno oprávnění takto

vyloučeného člena se proti takovému rozhodnutí výboru odvolat, a to do 14 dnů. Výbor musel pak záležitost předložit na příští valné hromadě, která mohla usnesení o vyloučení zrušit.

O vyloučení musel výbor rozhodovat hned několik měsíců po zavedení nových stanov. Čtvrtý bod protokolu č. 14 sepsaného o schůzi výboru pražské tělocvičné jednoty „Sokol“ dne 5. června 1868 obsahuje informaci, že jeden z členů spolku, konkrétně bratr Bleyer, se neslušně choval při svěcení praporu Sokola Plzeňského v Plzni. Výbor se dle protokolu k tomuto bodu usnesl, „*aby se br. Bleyer požádal, by lístek přijímací vrátil. Členům nechť se oznámí, že Bleyer přestal býti členem spolku.*“⁵⁹

Pokud při hlasování o usnesení či při volbách došlo k rovnému počtu hlasů, stanovovaly stanovy následující pravidla: „*při stejném počtu hlasů zvítězí z návrhu stejnohlasých ten, pro který hlasoval předseda; při volbách rozhoduje v této případnosti los.*“⁶⁰

Další paragrafy se týkaly starosty, příp. jeho náměstka. Starosta měl svolávat výbor, předsedat schůzím výboru i valné hromady, zastupovat jednotu ve všech vnějších záležitostech a podepisovat (společně s jednatelem) smlouvy, které zavazovaly jednotu.

Podle § 4 odst. 2 písm. c) zákona o právě spolčovacím již muselo být ve stanovách uvedeno sídlo spolku, přičemž stačilo pouhé uvedení města. Pro Tělocvičnou jednotu Pražskou byla sídlem Praha (§ 29 stanov), konkrétně sídlila v Hradební ulici č. 1437, kde měla již v té době svoji postavenou tělocvičnu. Jednací řeč, znak jednoty i heslo zůstalo nezměněno. Stejná pravidla jako za starých stanov platila i pro řešení sporů mezi členy spolku a pro sestavování smírčího soudu. Nově se však starostovi jednoty svěřila funkce prostředníka mezi spornými stranami. Starosta tak mohl například určovat stranám lhůtu, dokdy si mají zvolit svého důvěrníka, anebo mohl věc předat výboru jako disciplinárnímu orgánu.

Poslední paragraf stanov se týkal situace, kdy by byl spolek zrušen dříve, než by valná hromada rozhodla o jmění jednoty. Majetek pražského Sokola měl připadnout městu Praha s tím, že by byl opět vydán „*první tělocvičné jednotě československé, ježto by se později v Praze utvořila.*“⁶¹

Založit nový spolek bylo od vydání zákona o právě spolčovacím a souboru ústavních zákonů snazší než kdy předtím. Zdlouhavé, někdy i několikaměsíční, schvalování úmyslu

⁵⁹ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 5. Protokol sepsán o schůzi výboru pražské tělocvičné jednoty „Sokol“ dne 5. června 1868.

⁶⁰ *Tamtéž*, karton: 3. § 24 návrhu stanov tělocvičné jednoty pražské upraveného od komise výborem k tomu konci zvolené ze dne 20. prosince 1867.

⁶¹ *Tamtéž*. § 35

založit jednotu vystřídalou pouhé oznámení takového úmyslu, jenž muselo řízení zemské vyřídit do 4 týdnů.

Tělocvičná jednota Sokola Pražského musela kvůli nové úpravě doplnit své stanovy o některé náležitosti, které po ní zákon vyžadoval, ale jinak obsah sokolských stanov zůstal většinou nezměněn. Řada ustanovení byla přejata, došlo k zpřehlednění, k upřesnění a k doplnění několika norem, které se nedařilo Sokolu protlačit přes zemské místodržitelství za posledních šest let. Hlavními rozdíly oproti verzi stanov před rokem 1867 bylo přidání „příspěvajících“ členů, veřejnost jednání, zřizování filiálek či rozšíření funkcí starosty a činností jednoty.

Přínosem spolkového zákona pro jednotu tak bylo zejména zjednodušení potvrzování oprav a dodatků stanov. Podle § 10 zákona o právě spolčovacím platily pro schvalování nových změn stejná pravidla a zásady jako pro ustavování nového spolku. Výborem navržené a valnou hromadou schválené znění stanov tak stačilo oznámit zemskému úřadu, který je musel do 4 týdnů projít a případně s odůvodněním zakázat, jinak se považovaly za schválené.

5.3. Další změny sokolských stanov do první světové války

Stanovy z roku 1868 vydržely ve svém znění celých dvacet let až do roku 1888. Jedinou výjimkou byl paragraf 12, v jehož ustanovení se změnilo jedno jediné slovo. Šlo o výši minimálního počtu přítomných členů, kterých bylo zapotřebí ke schválení platných usnesení na valné hromadě, jež se snížila z „jedné čtvrtiny“ na „jednu osminu“ (z důvodu velkého množství členů). Tento návrh byl přijat na valné hromadě dne 20. března 1872. Impulzem ke změně byla zejména skutečnost, že předchozí valná hromada svolaná na 29. října 1871 se nesešla v dostatečném počtu⁶².

Zásadnější novela, která doplňovala některá další ustanovení, přišla až po valné hromadě z 16. dubna 1888. Podle návrhu⁶³, který byl stvrzen místodržitelstvím ve smyslu § 9 zákona č. 134/1867 ř. z. dne 20. června 1888, došlo ke změně několika paragrafů. Hned do prvního paragrafu byla přidána další činnost, kterou Sokol začal pěstovat, a to jízda na koni a na velocipedu.

⁶² MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 192.

⁶³ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 3. Změna stanov pražské tělocvičné jednoty „Sokol“ usnesená ve valné hromadě dne 16. dubna 1888.

Dále se změnil například podmínky pro zakládající členy. Podle nového ustanovení § 4 odst. 1 se takovým členem mohl stát pouze ten, „*kdo jednou na vždy složí hotově nejméně sto zl. r. č. aneb koho výbor za zvláštní služby jednotě prokázané uvedený příspěvek převyšující členem takovým jmenuje*“. Došlo tedy k desetinásobnému zvýšení jednorázového příspěvku, který musel sokol zaplatit, aby mu byl přidělen statut zakládajícího člena. Existovala také možnost jmenování výborem. Dosavadní zakládající člen měl na výběr dvě možnosti, buď doplatit 90 zl. r. č. a poté již žádné další příspěvky neřešit (leda by chtěl být zároveň členem činným), anebo i nadále skládat podle starých stanov roční příspěvek 5 zl. r. č.

Úprava činných a přispívajících členů zůstala beze změny. Zato žáci v § 7 prodělali jednu doplňující změnu, a to, že aby byli přijati, museli nejen prokázat souhlas rodičů, ale také museli „*čítati nejméně 18 roků věků svého*“. Sokol ve svých počátcích totiž nehledal dětské, ale spíše dospívající cvičence. Sokolským žákem tedy mohl být pouze člověk mezi 18 a 23 roky, což zužovalo okruh nezletilých uchazečů o členství. Za nezletilce byl dle obecného zákoníku občanského z roku 1811 považován každý, kdo již dovršil 14, ale ještě nedovršil 24 let⁶⁴.

V roce 1888 byla také schválena změna v ustanovení § 9. Valná hromada se rozhodla, že řádnou schůzi stačí dělat jen jednou ročně v březnu. Vypadlo tedy do té doby povinné druhé setkání členů ještě v říjnu. Stále však v souladu s § 15 zákona o právě spolčovacím platila oznamovací povinnost o budoucí schůzi.

Hlasovací právo na valné hromadě, které měl na základě § 10 sokolských stanov každý člen, se zpřísnilo, když se do novely stanov dostalo pravidlo, které toto oprávnění hlasovat přiznalo jen členům, „*kteří jsou jimi nejméně již po šest měsíců*“. Kromě hlasování měli tito členové také právo volit a být voleni. K přijetí usnesení či voleb bylo podle § 24 stanov potřeba ne nadpoloviční většiny členů (za předpokladu, že se valné hromady v souladu s § 12 zúčastnila minimálně jedna osmina všech členů Tělocvičné jednoty Sokola Pražského), ale nově nadpoloviční většiny „*hlasujících*“.

Závěrečnou změnou z roku 1888 byl dodatek k § 26. Starosta jednoty mohl být za staré úpravy zastoupen pouze svým náměstkem, nově ho však mohl zastoupit v případě potřeby také jednatel spolku.

V roce 1888 již měl Sokol za sebou více jak čtvrt století úspěšné existence a byl rozšířen po celých českých zemích i v zahraničí. Největší členská základna byla stále v Praze, proto není divu, že pražská jednota hledala způsoby, jak zvýšit své finanční možnosti (zavedení zvýšeného

⁶⁴ § 21 císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

jednorázového příspěvku zakládajících členů), nebo jak zaručit, aby na valné hromadě nebyla „hlava na hlavě“ (podmínka půlročního členství pro oprávnění hlasovat na shromáždění).

Poslední dohledatelná novela pražských stanov před koncem 19. století byla provedena v březnu roku 1889, kdy se místo jednoho náměstka začali do výboru volit náměstci dva. Celkový počet členů výboru se zvýšil na 21, včetně starosty a náměstků. Změna byla navržena na schůzi výboru ze dne 8. března, usnesena na mimořádné valné hromadě ze dne 22. března⁶⁵ a schválena příslušnými úřady o čtyři dny později.

Na začátku minulého století v roce 1904 se do pražských stanov přidala ještě jedna změna. Ta opět souvisela s velkým množstvím sokolů patřících do nejstarší sokolské jednoty. Dle sdělení v protokolu z valné hromady měla jednota toho roku 1413 členů, takže k její usnášeníschopnosti bylo tehdy nutné, aby se jí zúčastnilo minimálně 177 z nich (přičemž jejich členství muselo trvalo nejméně půl roku). Dosáhnout tak vysokého počtu nebylo vždy lehké, a bylo proto potřeba si ujasnit, jak se zachovat v případech, pokud by se členská schůze v daný termín nesešla v požadovaném množství.

Dne 11. dubna 1904 vyřešilo valné shromáždění takové situace tím, že se usneslo na novém ustanovení, které pak zařadilo za první větu v § 12 stanov: „*Nesejde-li se v ustanovenou hodinu dostatečný počet členů, t. j. 1/8, koná se jiného dne druhá valná hromada s týmž pořádkem i za menšího počtu, avšak nejméně jednoho sta.*“⁶⁶ Sto přítomných hlasujících tedy bylo minimum. Změna byla c. k. místodržitelstvím schválena výnosem č. 150448 ze dne 20. května 1904.

Kromě tohoto doplnku na začátku 20. století již k dalším změnám po následujících 20 let nedošlo. Změn nebylo potřeba zejména díky tomu, že od roku 1867 zůstávala stále ta samá právní spolková úprava, a také proto, že na začátku 20. století se síly sokolů upínali spíše ke sjednocování Sokola pod Českou obec sokolskou.

Stanovy Tělocvičné jednoty Pražské se zdržovaly příliš obsáhlých a zbytečně komplikovaných ustanovení, a díky tomu se staly po novelizaci v roce 1868 předlohou pro statuta mnohých jiných sokolských jednot, ale také pro později vzniklé sokolské župy a sjednocující Českou obec sokolskou. Jejich znění takto vydrželo až do vzniku Československa.

⁶⁵ Dle zápisu o schůzi správního výboru „Sokola Pražského“ odbyvané dne 8. března 1889 (Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 7) byla tato valná hromada mimořádně svolána primárně z toho důvodu, aby se na ni zvolil vyslanec a 12 zástupců pro ustavující valnou hromadu nově vznikající České obce sokolské.

⁶⁶ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 3. DOPLNĚK STANOV Pražské tělocvičné jednoty „Sokol“, přijatý ve valné hromadě dne 11. dubna 1904.

6. ZROD ČESKÉ OBCE SOKOLSKÉ

6.1. Sjezd spolků sokolských

Těsně před vydáním nového spolkového zákona a prosincové ústavy v roce 1867 se souběžně s vývojem jednotlivých sokolských jednot začalo uvažovat nad vytvořením organizační struktury Sokola. Prvním impulzem mělo být společné setkání zástupců z již existujících jednot v Praze.

Návrh na svolání takového sjezdu veškerých sokolských jednot přednesl náčelník dr. Miroslav Tyrš nejprve na schůzi výboru⁶⁷ a poté na XXIII. valné hromadě, která se konala dne 20. října 1867. Účelem setkání měla být dle protokolu z uvedené valné hromady společná porada o zřízení „spolku jednot Sokolských“ a společné veřejné cvičení. Po nadšeném přijetí návrhu bylo rozhodnuto, že akce se svolá na rok 1868.

Výbor chtěl původně společný sokolský sjezd spojit s velkou národní akcí chystanou na 16. května 1868, kdy se v Praze měl slavnostně položit základní kámen Národního divadla. Tyrš však na začátku roku 1868 navrhl termín sjezdu na 28. a 29. června, který nejvíce vyhovoval obeslaným jednotám. Po delší debatě však výbor nechal tento návrh termínu vůbec v potaz, a nakonec se usnesl na tom, že navrhne valné hromadě, aby se v daný rok sešli pouze vyslanci sokolských jednot ke společné poradě, a to o svatojánských slavnostech, a aby se zamýšlený sokolský sjezd včetně společného cvičení přesunul až do následujícího roku⁶⁸.

Na to reagovalo několik desítek členů sepsáním prohlášení z 25. března, ve kterém popsali důvody, proč by se sjezd měl uskutečnit již v roce 1868. Sdělení sokolů bylo zakončeno následovně: „(...) *odporujeme slavné hromadě návrh svůj, aby sjezd sokolských jednot odbýván byl letos a sice dne 28. a 29. června, ku kterémuž sjezdu voláme hlučné Nazdar!*“⁶⁹ Výbor se následně usnesl na tom, že konečné rozhodnutí o termínu přenechá valné hromadě. Ta se dne 29. března shodla, že sjezd a společné cvičení svolá na 28. až 29. června 1868.

Program vypracovaný zvolenou komisí pražské jednoty plánoval na první den společné veřejné cvičení pod širým nebem na Rohanském ostrově⁷⁰, kam měli účastníci sjezdu dopochodovat v průvodu ze Střeleckého ostrova. Na místě se měla odpoledne odcvičit společná

⁶⁷ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 5. Protokol sepsán o schůzi výboru pražské tělocvičné jednoty „Sokol“ dne 4. října 1867.

⁶⁸ *Tamtéž*. Protokol sepsán o schůzi výboru pražské tělocvičné jednoty „Sokol“ dne 23. března 1868.

⁶⁹ *Tamtéž*, karton: 1. Prohlášení členů.

⁷⁰ Rohanský ostrov byl zvolen zejména proto, že zde sokolové ze Sokola Pražského své veřejné cvičení již jednou s úspěchem pořádali, a to dne 19. května 1867.

prostná, dále závody v gymnastice a atletice a večer pak společná zábava. Druhého dne se plánovala porada vyslanců sokolských jednot, kde po úvodním přijetí jednacího řádu sjezdu měl být na řadě nejzásadnější bod programu, a sice diskuze o zřízení „spolku jednot Sokolských“ a porada o jeho stanovách. Následovat měla debata o vydávání společného sokolského časopisu a volba výboru k provedení usnesení sjezdu⁷¹.

Výše nastíněný program a oznámení o plánovaném svolání sjezdu předložil výbor v souladu s § 2 a 3 zákona o právě shromažďovacím pražskému policejnímu ředitelství dne 3. dubna 1868 společně s žádostí, aby: „*nám o tom, že sjezd řádně byl oznámen a že proti němu a proti účeli v programu jeho zákonitých námitek není, laskavě potvrzení včas vydati ráčilo*“⁷².

Toto oznámení a žádost byli povinné ze zákona č. 135/1867 ř. z. o právě shromažďovacím. Ten v § 2 odst. 1 totiž ustanovoval, že: „*Kdo chce svolati shromáždění lidu aneb vůbec shromáždění, ku kterémuž každý přijíti může, nebyv za hosta pozván, oznámí to nejméně tři dni dříve, nežli se má shromáždění sejíti, písemně úřadu v § 16 jmenovanému, (...)*“⁷³. V takové situaci pak tento úřad (císařský úřad bezpečnosti, řízení zemské, příp. okresní úřad⁷³) vydával ihned potvrzení.

Ovšem v tomto konkrétním případě by pouhé potvrzení od úřadu nestačilo. Ke sjezdu sokolských jednot bylo totiž potřeba úředního povolení podle § 3 zákona o právě shromažďovacím, jelikož v souladu s prvním odstavcem („*Aby se mohlo shromáždění konati pod širým nebem, k tomu potřebí povolení úřadu.*“) se sjezd měl v neděli 28. června 1868 sejít venku ke společnému cvičení. Kromě toho se plánoval i veřejný pochod ze Střeleckého ostrova centrem Prahy, a tak se na úřední povolení vztahoval i odstavec třetí zmíněného paragrafu.

Plánovaná akce však neměla mít pouze povahu setkání, rokování a cvičení, ale cílem bylo, aby vznikl nový spolek, který by sjednocoval všechny sokolské jednoty dohromady. Snahy sokolů o vytvoření zastřešující organizace se opíraly o právo spolků spojovat se mezi sebou, které bylo výslovně zakotveno v § 10 zákona o právě spolčovacím.

Výbor proto v rámci příprav na sjezd zvolil ze svého středu pětičlenný poradní odbor, který dostal za úkol vypracovat nejen návrh jednacího řádu pro poradu sjezdu, ale také návrh stanov pro tzv. „jednotu jednot“. S úmyslem, aby byly stanovy schváleny ještě před chystaným setkáním, a bylo tedy pak možné rovnou při samotném shromáždění zahájit činnost „spolku

⁷¹ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 21. Návrh programu sjezdu Sokolského na dny 28. a 29. června 1868.

⁷² *Tamtéž.* Oznámení o svolání sjezdu jednot Sokolských.

⁷³ § 16 zákona č. 135/1867 ř. z. o právě spolčovacím

jednot Sokolských“, zaslal výbor v polovině dubna 1868 oznámení o úmyslu zřídit spolek a svůj návrh stanov dle § 4 zákona č. 134/1867 ř. z. o právě spolčovacím ministerstvu vnitra do Vídně.

Výbor musel oznámení na ministerstvo poslat také z toho důvodu, že vzniknutý spolek měl mít mezinárodní přesah, na což reagovalo ustanovení § 11 zákona o právě spolčovacím: *„Měl-li by se zřídit spolek, který chce prostředkem spolků vedlejších v několika zemích činným býti, aneb chtěly-li by se mezi sebou spojit spolků, které jsou zřízeny v několika zemích, přísluší ministerium záležitostí vnitřních konati vše to, co přivedeno v §§ 4 až do 10, jemuž se mají tedy také náležitá oznámení učiniti.“*

Návrh stanov „spolku jednot Sokolských“⁷⁴ se samozřejmě musel držet zákonných požadavků, zejména pak výčtu obligatorních náležitostí z § 4 zákona o právě spolčovacím, takže v řadě ohledů vycházel nebo se inspiroval od pražské tělocvičné jednoty. Stejně jako ve stanovách pražského Sokola byl i zde na úvod určen účel spolku, kterým bylo *„pěstování a rozšiřování cvičení tělesných v jednotách Sokolských“*. Ve druhém paragrafu se pak vyskytoval výčet činností, kterými se mělo určeného účelu domáhat, zejména šlo o zařizování společných cvičení a výletů, porady vyslanců sokolských jednot, vydávání tiskopisů ad.

Následovala ustanovení o příspěvcích, kdy členská jednota měla platit každoročně pět zlatých za každých 50 členů, jež měla, a o členech spolku, kterými mohly být jen tělocvičné jednoty slovanské. Tyto jednoty se později měly seskupit do několika sokolských žup, které by byly spravovány župními výbory.

Stanovy pro spolek tělocvičných jednot plánovaly v § 17 dva hlavní orgány – *„sněm vyslanců a výbor ústřední“*. Sněm se měl scházet každé čtyři roky při spolkovém sjezdu, přičemž k usnášeníschopnosti byla potřeba přítomnost minimálně poloviny všech vyslanců. Vyslance si volily jednotlivé jednoty. Ústřední výbor se měl skládat z předsedy a z 12 členů, které by volil sněm ze svého středu. Scházet se měl aspoň jednou za dva měsíce, a to v nadpoloviční většině. Po vzoru pražského Sokola by se i do ústředního výboru volili náhradníci a nad finančním hospodařením by bděli účetní dozorcí.

Jelikož se sokolské spolky nalézaly nejen v Čechách a na Moravě, ale také v jiných slovanských státech, například v Lublani či ve Lvově, tak bylo do připravovaných stanov do

⁷⁴ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 21. Návrh stanov spolku jednot Sokolských.

§ 40 přijato ustanovení, že „*Jednati se může v každé řeči slovanské.*“ Odůvodněním bylo, že „*jak známo, Čech porozumí snadno všem jazykům slovanským.*“⁷⁵

Závěr návrhu téměř přesně kopíroval ustanovení pražských stanov. Spolek by se zrušil, pokud by s tím souhlasily tři čtvrtiny všech vyslanců na sněmu, v případě vnitřních sporů o nich měl rozhodovat smírčí soud (stejně podmínky jako pro Sokol Pražský), a nechybělo ani poslední ustanovení o tom, že pokud by se spolek rozpustil před tím, než by se rozhodlo o jeho jmění, připadl by všechn spolkový majetek Sokolu Pražskému, a to až do doby, než by se vytvořil další slovanský spolek tělocvičných jednot.

Všichni se domnívali, že ministerstvo by mohlo mít proti stanovám maximálně pár námitek, které by se však stihly do konání sjezdu opravit. Předpokládalo se tedy, že na sjezdu by již byla o schválených stanovách jenom podána zpráva, a spolek by tak mohl ihned začít svoji činnost. Bohužel stanovisko ministerstva ve výnosu ze dne 3. května 1868 bylo nad všechna očekávání záporné. A jelikož šlo o ministerské vyřízení, tak bylo také konečné a nebylo proti němu možné podat rekurs.

Podle přípisu policejního ředitelství ministerstvo vnitra nepovolilo zřízení spolku (na základě § 6 zákona o právě spolčovacím) z té příčiny, „*poněvadž tento spolek tělocvičných jednot podle předložených stanov nemá právě tak za účel napomáhati tělocviku, který není v žádném spojení s růzností jazyků a národností, nýbrž utvořiti jednotu převládajícího směru národního (...).*“⁷⁶ Z toho pak ministerstvo vyvodilo, že takový spolek má povahu politickou, a aplikovalo na něj zvláštní ustanovení o politických spolcích, včetně § 33 zákona o právě spolčovacím, který zakazuje politickým spolkům zřizovat filiálky a spojovat se mezi sebou.

Nad tím se sokolští představitelé pozastavovali: „*A byli doposud spolkové Sokolští prohlášeni od někoho a někde za spolky politické a natahovány na skřípec pro spolky politické předeepsány?*“⁷⁷ – byli přesvědčení, že v takovém případě by se dal za politický označit kdejaký jiný národní spolek. Také považovali za nemístné dovolávat se výše zmíněného paragrafu 33, když plánovaný spolek měl být jen jeden a nikdo neměl v úmyslu ho spojovat s jiným spolkem.

Nutno přiznat, že spojování sokolských jednot bylo skutečně na hraně tehdejší právní úpravy a vše tedy záviselo zejména na výkladu zákona a posouzení příslušného orgánu. Příslušnost ministerstva vnitra, resp. „*ministeria záležitostí vnitřních*“, byla dána, jak již bylo uvedeno výše, ustanovením § 11 zákona o právě spolčovacím. A v návaznosti na to mu dle § 35

⁷⁵ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 21. Úřední výklady svobody spolčování.

⁷⁶ *Tamtéž.* Přípis c. k. policejního ředitelství v Praze č. 1918 P. P. ze dne 8. května 1868.

⁷⁷ *Tamtéž.* Úřední výklady svobody spolčování.

druhé věty ze zvláštní části o politických spolcích příslušelo i rozhodnout o tom, zda některý spolek se má pokládat za politický nebo ne.

Ministerstvo se v daném případě nakonec přiklonilo k závěru, že organizace, která měla vzniknout sloučením sokolských jednot, již bylo možné pokládat za politickou. Ve svém výnosu uvádí, že spolek, který hodlal spojovat pouze slovanské jednoty, lze považovat za národní. Těžko by se zde mohl vyskytnout Němec či Maďar, který by v sokolovně porozuměl tělocvičnému výkladu a pokynům. Navíc hlavním úkolem sloučené organizace by skutečně nebylo samotné cvičení. To by stále připadalo jednotlivým sokolským jednotám. Spolek by sice organizoval společná setkání (cvičení, výlety apod.), ale především by měl onu sjednocovací funkci, rozhodoval by o různých plánech sokolů, jejich dalších cílech a směrech, o jednotných řádech a společných stanovách a o dalších organizačních věcech.

Co se týče ustanovení § 33 zákona o právě spolčovacím, tak jeho konkrétní znění bylo: *„Spolkům politickým jest zakázáno, spolky vedlejší (filiálky) zřizovati, mezi sebou se spojovati, aneb vůbec s jinými spolky, buď dopisováním, nebo skrze vyslané ve spojení vcházeti.“*⁷⁸ Je potřeba si uvědomit, že pokud by došlo k povolení založení této „jednoty jednot“ (jakožto politického spolku), tak by měla pod sebou desítky podřízených sokolských jednot, tedy v podstatě filiálek, se kterými by byla neustále ve spojení, ať už v písemném, anebo prostřednictvím vyslanců. Tím by tedy docházelo k porušování zákona, a tak se ministerstvo i z tohoto důvodu rovnou rozhodlo, že vznik spolku vůbec nepovolí.

Nutno dodat, že Sokol ve svých počátcích neměl ze strany státních úřadů příliš velké zastání. Jednota a její členové se také těšili neustálé zvláštní pozornosti policejních orgánů. Například kromě toho, že v případě schůzí výboru muselo vždy dojít k nahlášení jejich konání na policii, tak se jich musel pokaždé účastnit přímo policejní komisař. Později ještě docházelo ke zpřísnování – musel být předem oznamován podrobný program schůze, došlé dopisy mohly být otevírány jen za přítomnosti komisaře apod.⁷⁹

Snahou spolku samozřejmě bylo, co nejvíce se vyhýbat všemu, co by mohlo zavdat příčinu k přísnějším krokům proti němu. Sokolové si slibovali, že po vydání nové ústavy a nových liberálnějších zákonů se úřední dozor zmírní, ale při snahách uspořádat sjezd jednot a nechat vzniknout společný spolek se zjistilo, že ani poté nebyl stát Sokolu nakloněn.

⁷⁸ § 33 věta první zákona č. 134/1867 ř. z. o právě spolčovacím

⁷⁹ MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 116-118.

Ať už byly důvody pro neschválení zřízení „spolku jednot Sokolských“ jakékoli, nedalo se proti ministerskému výnosu, tj. výnosu nejvyšší možné instance, nic dělat. Prvotní nadšení pražských sokolů z chystaného sjezdu kvůli tomuto neúspěchu opadlo. I přesto se věřilo, že dojde alespoň k povolení samotného shromáždění, a tak přípravy sjezdu pokračovaly dále.

Poslední zbytky víry rozbil až další přípis policejního ředitelství ze dne 17. května 1868, který v návaznosti na rozhodnutí ministerstva vnitra nepovolil zamýšlenou poradu sokolských vyslanců⁸⁰. K veřejnému cvičení nemělo policejní ředitelství námitky, ale poukázalo na § 7 zákona o právě shromažďovacím a upozornilo, že pokud by se ve stejný den konalo zasedání zemského sněmu, tak by ani k veřejnému cvičení dojít nemohlo.

Proti tomuto policejnímu výnosu byla výborem Sokola Pražského jako poslední naděje podána stížnost. Ta byla dne 14. června 1868 vyřízena s odůvodněním, že když bylo ministerstvem vnitra zakázáno zřízení sjednocujícího sokolského spolku, tak by se projednávání jednotlivých bodů programu o nedovoleném spolku na chystaném sjezdu jevilo „jakožto demonstrace, trestná dle § 11 cís. nařízení z dne 20. dubna 1854 ř. z. čís. 96 (...)“⁸¹

Kvůli těmto překážkám bylo na valné hromadě dne 19. června 1868 těsně před konáním sjezdu nakonec rozhodnuto, že se od sjezdu upustí. Dále se však vedla debata, zda alespoň ponechat veřejné společné cvičení na Rohanském ostrově, které bylo, až na výše popsané omezení od policejního ředitelství, povolené. Ovšem i zde bylo nakonec přijato stanovisko, že za daných okolností se pražští sokolové cvičení nezúčastní, a tak došlo k úplnému zrušení celé akce.

6.2. Vznik prvních sokolských žup

Po několika letech působení sokolského spolku, jehož jednoty se rozšiřovaly po českých i zahraničních zemích, byla více a více pociťovat potřeba vytvořit nějakou organizační strukturu Sokola. Cesta ke zřízení župního uspořádání sokolstva, které bylo nepochybně inspirováno župní organizací státní správy v českých zemích, ale také organizací tělovýchovných spolků v zahraničí, nebyla lehká.

Jedna z prvních písemných zmínek o vytvoření sokolských žup se nachází v protokole o schůzi výboru pražské tělocvičné jednoty ze dne 27. května 1867, kde se v pátém bodě píše:

⁸⁰ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 21. Výnos c. k. policejního ředitelství v Praze č. 1919 P. P. ze dne 17. května 1868.

⁸¹ *Tamtéž.* Výnos c. k. policejního ředitelství v Praze č. 2518 P. P. ze dne 14. června 1868.

„Br. Dr. Tyrš čte přípis z Valašského Meziříčí (tamější jednoty Sokol) by se zřídili župy sokolské pod předsednictvím pražské jednoty Sokolské.“ V návaznosti na to byla k uvážení tohoto návrhu zvolena komise.

Vznik sokolských žup předpokládaly i navrhované stanovy „spolku jednot Sokolských“ z roku 1868. Myšlenka společného spolku tkvěla v mysli sokolů ještě dlouho. Hned následujícího roku po prvním neúspěšném pokusu předložil výbor pražské jednoty dne 8. června 1869 znovu ministerstvu vnitra nové stanovy „spolku jednot Sokolských“ s žádostí o jejich schválení. Došlo v nich k několika úpravám, například se již nemělo jednat o spolek slovanský, ale pouze český, resp. podle § 1 mělo být účelem spolku „*pěstování a rozšiřování cvičení tělesných v Čechách a na Moravě (...)*“. Dále se změnilo ustanovení o jednacím jazyku, kterým se stala čeština, namísto všech řečí slovanských.

I tentokrát však byla odpověď ministerstva dle výnosu č. 10609 ze dne 10. července 1869, kterou Sokolu svým přípisem úředně oznámilo policejní ředitelství, zamítavá. Podle ministerstva by hlavním účelem spolku pořád bylo utvoření jednoty s převládajícím národním směrem. Proto ho opět zařadilo mezi spolky politické, „*jimž § 33 zákona o právu spolčovacím zakázáno jest zřizovati mezi sebou jednoty.*“⁸²

Z jednatelské výroční zprávy za rok 1870 lze však vyčíst následující: „*Výbor nevzdal se naděje, že spolupůsobením některých jednot Sokolských ve skutek uvede spolek jednot Sokolských (...)*.“⁸³ Snahy o organizaci sokolstva a myšlenky založení žup se na začátku 70. let začaly více propagovat. Z okraje roku 1871 byl v časopise Sokol otištěn návrh stanov spolku sokolských jednot a návrh župního řádu sestavené zvláštní komisí⁸⁴.

Další pokus o zřízení zastřešujícího spolku byl uskutečněn dne 27. srpna 1871, kdy byl Sokolem Pražským chystaný vznik spolku písemně oznámen v souladu s § 4 zákona o práve spolčovacím na c. k. místodržitelství s žádostí o potvrzení dle § 5 zákona o práve spolčovacím. K žádosti samozřejmě nechyběly přiložené upravené stanovy. Jejich základ zůstával stejný jako původní návrh z roku 1868 a 1869 až na drobné rozdíly. Změnou byl třeba způsob placení příspěvků, kdy členská jednota měla platit půlletně 10 krejcarů za každého svého člena. Záležitosti župy již neměl řídit pouze župní výbor, ale společně s ním i valná hromada župní.

⁸² Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 21, inv. č. 129. Přípis c. k. policejního ředitelství č. 3141 P. P. ze dne 13. července 1869.

⁸³ *Tamtéž*, karton: 1. Jednatelská zpráva za dobu od 27. března 1870 až do 31. března 1871; v Praze 1871.

⁸⁴ JANOUCHOVÁ, Marcela. *Vzdělávací listy: Župy-jak jsme vznikly a po kom se jmenujeme* (prosinec 2019) – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská, Praha, 2019; ISSN 0489-6718. Str. 3.

Usnášeníschopnost sněmu vyslanců byla snížena, vyžadovala by se nejméně jedna třetina přítomných⁸⁵.

Zpráva jednatele za rok 1871 podává ohledně vyřízení žádosti toto: „*V důvěře, ku které před nedávnem opravňovalo nás vyjasňování se oblohy politické, že dáno nám bude povolení zřídit „spolek jednot Sokolských“, po třetí byli jsme sklamáni.*“⁸⁶ Došlo tedy k dalšímu negativnímu rozhodnutí a bylo jasné, že úřady vznik společného spolku nechtěly podpořit.

Ve zmíněné zprávě se nachází také přepsané znění zamítavého výnosu číslo 12843 ministerstva vnitra z 15. září 1871, který zmařil všechny snahy o organizační sokolské uspořádání: „*(...) poněvadž tento spolek tělocvičných jednot podle předložených stanov nemá právě tak účel, napomáhati tělocviku, který není v nižádném spojení s růzností jazyků a národností, nýbrž utvořiti jednotu převládajícího směru národního a proto, že tím se řadí mezi spolky politické, jimž dle § 33 zákona o právu spolčovacím zakázáno jest zřizovati mezi sebou jednoty.*“ Jednalo se tak o doslova stejné odůvodnění, kterým ministerstvo předtím již dvakrát předkládané stanovy zakázalo.

Bylo zřejmé, že úřední cestou spolek jednot za tehdejších okolností nevznikne. Sokolové tak začali upínat síly k menšímu cíli, a to k seskupování několika jednot na určitém území do větších organizačních celků, tzv. stálých sokolských skupin (v pozdějších pramenech jsou označovány již jako župy)⁸⁷. Návrh na zařízení sokolské župy (skupiny) Pražské zamýšlel výbor Tělocvičné jednoty Pražské po neúspěchu se založením spolku sokolských jednot předložit již na říjnové valné hromadě roku 1871. Ta se ale neuskutečnila, jelikož na ní nedorazil dostatečný počet členů.

Nicméně nakonec bylo v daném roce navrženo 12 stálých sokolských skupin. Byly jimi skupiny Pražská, Hořovická, Slánská, Podřipská, Mladoboleslavská, Jičínská, Kutnohorská, Pardubická, Českokalická, Německobrodská, Písecká a Plzeňská. Celkem čítaly přes 90 jednot s 9 390 členy. V průběhu let 1871 a 1872 se u mnoha jednot objevovaly pokusy o založení vlastní župy, například ve východních Čechách či na Plzeňsku. V severovýchodních Čechách

⁸⁵ Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 21, inv. č. 129. Návrh stanov spolku jednot Sokolských ze dne 27. srpna 1871.

⁸⁶ *Tamtéž*, karton: 1. Jednatelská zpráva za čas od 31. března 1871 až do 20. března 1872; v Praze 1872.

⁸⁷ JANOUCHOVÁ, Marcela. *Vzdělávatelské listy: Župy-jak jsme vznikly a po kom se jmenujeme* (prosinec 2019) – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská, Praha, 2019; ISSN 0489-6718. Str. 3.

dokonce nakrátko vznikla Podkrkonošská župa (6. září 1872 však byla zase zakázána). Všechny tyto zmíněné pokusy ale neměly dlouhého trvání⁸⁸.

Následující roky se sokolské hnutí dostávalo do krize, která souvisela s krizí české politiky, během níž probíhaly v Čechách politické boje mezi staročechy a mladočechy. „*Veškeren společenský a spolkový život byl rozrušen nedůvěrou a otráven záští, ba i v otázkách čistě hospodářských rozhodovalo namnoze strannictví politické.*“⁸⁹ Ve víru těchto rozpoutaných vášní zanikalo mnoho českých spolků včetně sokolských jednot.

Ve druhé polovině 70. let 19. století pak krize pokračovala v důsledku převládající politické pasivity. „*Politická nečinnost měla v zápětí obecnou netečnost k národním podnikům a spolkům; s pohrdlivým úsměvem krčena ramena nad každou ideální snahou, ba nad každou vytrvalou poctivou prací na poli národním.*“⁹⁰ Kvůli tomu docházelo k dalším zánikům jednot, hlavně na venkově, příp. k jejich přeměnám na hasičské spolky, které byly více politicky podporovány, anebo na spolky zábavní.

Sokol Pražský pocítil krizi této doby zejména v poklesu členské základny a finančních prostředků. Ovšem díky neochabujícím snahám a činností pražského výboru, starosty JUDr. Tomáše Černého a cvičitelského sboru v čele s Dr. Miroslavem Tyršem jednota krizové období přečkala. Od roku 1880 následkem příznivějších politických poměrů (do říšské rady vstoupili čeští poslanci a změnil se i post na českém místodržitelství) začala první sokolská jednota a s ní i celé sokolstvo opět mohutnět. V počátcích 80. let tak nastalo období, kdy bylo opět možné uskutečnit dvě Tyršovy dávné myšlenky – uspořádání sjezdu všech sokolských jednot z Čech a Moravy a založení župního zřízení.

Nejvhodnější příležitostí pro první ideu byla jubilejní slavnost dvacetiletého trvání jednoty Pražské. Cvičitelský sbor a výbor se shodli na tom, že v rámci oslav se také uspořádá veřejné cvičení všech zúčastněných jednot. Patnáct let starý nápad Dr. Tyrše tak vešel konečně ve skutečnost dne 18. června 1882, kdy na Střelecký ostrov v Praze dopochodoval sokolský průvod čítající téměř 1 600 sokolů ze 76 jednot⁹¹. Na ostrově pak celkem 696 členů synchronně odcvičilo prostnou a první společné cvičení sokolských jednot bylo zakončeno ukázkami sestav

⁸⁸ JANOUCHOVÁ, Marcela. *Vzdělavatelské listy: Župy-jak jsme vznikly a po kom se jmenujeme* (prosinec 2019) – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská, Praha, 2019; ISSN 0489-6718. Str. 3-4.

⁸⁹ MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883. Str. 125.

⁹⁰ *Tamtéž.*

⁹¹ *Tamtéž.* Str. 140.

na gymnastických náradích. To vše za velkého zájmu a nadšení přihlížejících Pražanů. Tato akce se později zapsala do dějin jako první všesokolský slet.

Druhá myšlenka o založení sokolských žup na sebe nenechala dlouho čekat. Popud ke zřízení první sokolské župy vzešel jako první od kolínského Sokola, a to již v září 1880. Z důvodu náročnosti příprav, a také kvůli soustředění sokolů na blížící se 20. výročí vzniku pražské jednoty spojené s hromadným veřejným vystoupením jednot, se vznik župy protáhl o čtyři roky. Za účelem zřízení plánované sokolské župy se dne 4. května 1884 v Kolíně uskutečnilo za účasti c. k. komisaře veřejné cvičení a sjezd okolních jednot. V létě 25. srpna 1884 byl pak místodržitelstvím v Praze vydán výnos číslo 60925 o úředním vzniku první sokolské župy⁹².

Župa se na návrh výboru kolínské jednoty rozhodla nést jméno jednoho z hlavních zakladatelů a tvůrců myšlenky Sokola Miroslava Tyrše, který těsně před úředním vznikem župy dne 8. srpna 1884 zemřel v rakouském Oetzu. Celý název zněl „Sokolská župa Tyršova na středním Labi“. Jejím sídlem byl Kolín.

Jen několik měsíců po vzniku této první župy se sokolové ve středních Čechách sdružili do druhé české župy – „Sokolské župy Středočeské“ sídlící na Smíchově. Jak je uvedeno v almanachu Sokolské župy Barákovy, „*obepínala kraj mělnický, brandýský, českobrodský, benešovský, říčanský, jilovský, berounský a celou oblast Prahy a jejího širého okolí*“⁹³. S rozšiřováním jednot po Praze se však později v 90. letech od této župy postupně oddělovaly župy Podbělohorská, Jungmannova, Scheinerova a naposledy Baráková.

Od zrodu první sokolské župy v Kolíně se začaly utvářet župy i všude jinde po českých zemích. Na jihu Čech vznikla v roce 1885 župa Jana Žižky z Trocnova (od které se v 90. letech oddělila župa Husova a župa Jeronýmova), na západě se ustavila župa Plzeňská a na severu vznikla na popud Sokola v Lomnici nad Popelkou župa Krkonošská. Na Moravě měla první moravská župa vzniknout již v roce 1872, ovšem nakonec došlo k zákazu jejího zřízení, a tak se župy na Moravě ustavily až společně se vznikem Moravsko-slezské obce sokolské v roce 1892.

⁹² JANOUCHOVÁ, Marcela. *Vzdělavatelské listy: Župy-jak jsme vznikly a po kom se jmenujeme* (prosinec 2019) – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská, Praha, 2019; ISSN 0489-6718. Str. 4.

⁹³ *Tamtéž*. Str. 8.

6.3. Česká obec sokolská

Po vzniku sokolských žup byl již jen krůček od sjednocení veškerého českého sokolstva pod jednu obec. Pražští sokolové plánovali v roce 1887 uspořádat ku příležitosti 25. výročí založení Tělocvičné jednoty pražské další hromadné setkání jednot a společné cvičení, které by tak bylo II. všesokolským sletem. Úřady ovšem tentokrát nepovolily některé části navrhovaného programu, zejm. slavnostní průvod, a tak se na schůzi výboru Sokola Pražského dne 7. května 1887 od sletu upustilo.

V druhém pětiletí 80. let 19. století se však Sokol stále rozrůstal, zvedal se počet členů i jednot. Na konci roku 1888 existovalo po Čechách celkem 10 žup (Krkonošská župa, Podkrkonošská župa, župa Havlíčkova, župa Plzeňská, župa Podřipská, župa Fügnerova, župa Tyršova, Středočeská župa, Východočeská župa a župa Žižkova), a s tím přicházely opět snahy vytvořit pro ně zastřešující organizaci.

*„Na den sv. Václava, 28. září 1888 svolaná porada zástupců Sokolstva českého položila základní kámen k budově, která dle úmyslu zakladatelů má býti pevným hradem Sokolstva, střediskem síly naší, východiskem organisace dokonalé.“*⁹⁴ Toho dne se zástupci českých žup a Sokola Pražského usnesli na založení centrální organizace s názvem Česká obec sokolská. Byly zde také rovnou projednány a schváleny stanovy a bylo rozhodnuto, že za členy nebudou brány jednotlivé jednoty, ale sokolské župy. Jedinou výjimkou byla Tělocvičná jednota Pražská, která vzhledem ke své velikosti byla postavena na roveň ostatních žup. Potvrzení o oznámení založení obce podle § 5 zákona o právu spolčovacím došlo ještě v listopadu toho roku⁹⁵.

Ustavující valný sjezd se pak konal 24. března 1889 v Praze v tělocvičně Sokola Pražského, a to za účasti 14 vyslanců ze všech deseti výše zmíněných žup a ze Sokola Pražského coby jedenáctého člena obce, a také za účasti 143 delegátů⁹⁶. Volilo se zde předsednictvo a debatovalo se o výši a způsobu placení členských příspěvků. K úřednímu potvrzení o právní existenci této zastřešující organizace došlo v říjnu 1889 (podrobněji viz níže v kapitole 7).

Česká obec sokolská sjednocovala pouze župy, které existovaly v Čechách, tj. v Českém království, jelikož jinak by pravděpodobně spolek nebyl úřady schválen. Navíc moravské a slezské jednoty v té době ještě nebyly sloučeny do žádných větších celků. Již na ustavujícím valném sjezdu však lze z jeho zápisu vyčíst projevené přání vyslanců *„by také Morava měla co*

⁹⁴ Národní archiv, fond: Československá obec sokolská, karton: 2. Zpráva o činnosti České obce sokolské v prvním třiletí 1889-1891 podaná o valném sjezdu dne 25. března 1892.

⁹⁵ *Tamtéž*, karton: 1. Přípis c. k. policejního ředitelství č. j. 10 459 p. p. ze dne 10. listopadu 1888.

⁹⁶ *Tamtéž*. Zápisník val. sjezdu České obce sokol. dne 24. března 1889.

nejdříve svou Obec, i Slezsko, a že se musíme o spojení Sokolstva Československého zasadit, což s hlučným souhlasem provázeno.“⁹⁷

V roce 1891 bylo v Prostějově přijato usnesení o novém uspořádání sokolských jednot na Moravě, a následující rok tam vznikla zastřešující organizace Moravsko-slezská obec sokolská, jejíž ustavující valná hromada se uskutečnila 6. listopadu 1892⁹⁸. V návaznosti nato se zde také vytvořily první moravské a slezské župy. Jednalo se o župu Palackého, župu Středomoravskou, župu Západomoravskou, župu Komenského a župu Rastislavovu.

Na rozdíl od České obce sokolské, která slučovala celé župy, byla Moravsko-slezská obec sokolská sdružením jednot. Hlavní ale bylo, že spolu obě organizace začaly ihned spolupracovat, a udělaly tak další krok k úplnému sjednocení Sokola.

O čtyři roky později zastřešil obě organizace Svaz Československého sokolstva. Nešlo však o žádné sloučení obou obcí. Ty si zachovaly stále svoji samostatnost. Byl to ale další stupeň sokolské centralizace. Stanovy Svazu Československého sokolstva byly schváleny 8. prosince 1896⁹⁹. Do Svazu později vstoupila také Dolnorakouská župa, díky čemuž tento Svaz sdružoval veškeré české sokoly v Rakousku. Jedním z prvních činů Svazu Československého sokolstva byl pak jeho vstup do Evropské unie tělocvičných spolků.

Důležitá pro další vývoj a centralizaci sokolstva byla změna stanov České obce sokolské z přelomu století, kdy bylo navrženo, aby obec mohla přijímat i moravské župy. Úředního povolení této změny se sokolové nakonec dočkali v roce 1902. Již další rok pak došlo k vystoupení dvou moravských žup z Moravsko-slezské obce sokolské a jejich vstupu do České obce sokolské. K přestupujícím župám se posléze přidala i župa Dolnorakouská.

Po dalších přestupech došlo k dovršení slučování českého sokolstva, které znamenalo postupný zánik Moravsko-slezské obce sokolské. V roce 1904 byl přestup žup dokončen s výjimkou župy Hanácké. Ta se připojila až roku 1906. Rok 1904 je však považován za vznik České obce sokolské jako organizace zastřešující všechny české sokolské župy a jednoty.

⁹⁷ Národní archiv, fond: Československá obec sokolská, karton: 1. Zápisník val. sjezdu České obce sokol. dne 24. března 1889.

⁹⁸ JANOUCHOVÁ, Marcela. *Vzdělávatelské listy: Župy-jak jsme vznikly a po kom se jmenujeme* (prosinec 2019) – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská, Praha, 2019; ISSN 0489-6718. Str. 5.

⁹⁹ JANDÁSEK, Ladislav. PELIKÁN, Jan. *Stručné dějiny Sokolstva 1862-1912*. Praha: Československá obec sokolská, 1964. Str. 44.

7. STANOVY ČOS A JEJICH ZMĚNY DO VZNIKU ČESKOSLOVENSKA

7.1. První stanovy ČOS

Již při podání oznámení o zamýšleném vzniku zastřešující organizace na podzim roku 1888 bylo potřeba úřadům na základě § 4 zákona o právě spolčovacím předložit statuta. Ta byla dle přípisu policejního ředitelství ze dne 10. listopadu 1888 schválena výnosem od c. k. místodržitelství v Praze ze dne 5. listopadu č. j. 96118. Díky tomu bylo také připuštěno zřízení spolku. Policejní přípis zároveň nově vzniklé České obci sokolské připomínal, aby si zažádala „ve smyslu článku 9 zákona o právu spolčovacím z dne 15. listopadu 1867 ř. z. č. 134, za úřední stvrzení právní existence.“¹⁰⁰

Starosta České obce sokolské podal c. k. policejnímu ředitelství žádost o potvrzení společně se stanovami dne 17. července 1889. Zákon v § 9 neurčoval, do jaké doby muselo řízení zemské vydat tzv. vysvědčení dokazující právní bytí spolku, nicméně po necelých třech měsících bez reakce úřadů, konkrétně 5. října, sokolové žádost zaurovali. Stvrzovací doložku pak místodržitelství opatřilo hned druhý den výnosem č. 72572. Právní vznik České obce sokolské tak spadá na 6. října 1889.

Znění prvních stanov¹⁰¹ bylo nepochybně inspirováno ustanoveními ze stanov „spolku jednot Sokolských“, tzn. že se vycházelo i z formulací ve statutách pražské sokolské jednoty. Ačkoliv stanovy obce obsahovaly jen 18 paragrafů, tak se nedá mluvit o jejich stručnosti, jelikož leckteré paragrafy měly i několik odstavců. Přesto se dá říct, že jejich tvůrci se snažili, aby stanovy byly co nejméně složité, a mohly tak být do budoucna vzorem pro ostatní jednoty.

Hned první ustanovení bylo novinkou oproti všem předchozím verzím stanov Sokola. Zakotvovalo totiž název spolku, tj. že se jmenuje „česká obec sokolská“. Je to poprvé, co se jméno sokolského spolku objevilo přímo ve znění samotných stanov. Do té doby se objevoval pouze v nadpisu stanov (např. „Stanovy tělocvičné jednoty Pražské“).

Účelem sjednocující organizace bylo opět tradiční pěstování a šíření tělesných cvičení českých zemích. Mezi prostředky k dosažení účelu patřilo dle § 3 zakládání nových jednot a jejich slučování v župy, dále sjezdy, výlety a veřejná cvičení, také pořádání přednášek, vysílání

¹⁰⁰ Národní archiv, fond: Československá obec sokolská, karton: 1. Přípis c. k. policejního ředitelství č. j. 10 459 p. p. ze dne 10. listopadu 1888.

¹⁰¹ *Tamtéž*, karton: 4. Stanovy České obce sokolské.

cvičitelů k vyučování tělocviku, vydávání tiskopisů ad. Paragraf 4 se pak věnoval příspěvkům. Spolkové jmění se mělo opatřovat pravidelnými ročními příspěvky žup a dobrovolnými příspěvky. Jejich výše tentokrát nebyla upravena přímo ve stanovách, ale tato pravomoc k určení konkrétní částky byla svěřena valnému sjezdu. Díky výše nastíněným ustanovením § 2 až 4 byla naplněna jedna z obligatorních náležitostí stanov vyplývající z § 4 odst. 2 písm. a) zákona o právě spolčovacím.

Další dva paragrafy upravovaly členství ve spolku. Jak již bylo řečeno výše, Česká obec sokolská slučovala župy, nikoli jednoty, takže členem mohla být pouze sokolská župa, a to za podmínek, že její sídlo bylo v Čechách, že se za člena přihlásila a byla výborem přijata. „*Župě v tomto případě na rovni stojí Pražská tělocvičná jednota Sokol.*“ Aby župa nabyla členských práv, musela po přijetí zaplatit členský příspěvek. Na základě požadavku z § 4 odst. 2 písm. d) zákona o právě spolčovacím byly ve stanovách dále vyjmenovány povinnosti členů, mezi které patřila třeba jejich účast na společném cvičení, placení příspěvků či podávání zpráv vyžádané výborem. Členská práva pak vyplývala z dalších ustanovení stanov. Navazující § 6 ještě upravoval možnosti, za kterých by došlo ke zrušení členství župy v obci (dobrovolným vystoupením, neplacením příspěvků a vyloučením).

V souladu s ustanovením § 4 odst. 2 písm. e) zákona o právě spolčovacím byly za orgány spolku určeny valný sjezd, výbor a předsednictvo. Těm byl pak věnován téměř celý zbytek znění stanov.

Paragraf 8 byl vyhrazen valnému sjezdu, který se skládal ze zástupců členských žup. Každá župa si měla před sjezdem ve svých valných hromadách zvolit své zástupce, a to jednoho za každých 100 členů jednoty. Sjezd pak mohl být svoláván výborem, pokud to bylo potřeba, příp. pokud o to požádala třetina členských žup. K usnášeníschopnosti stačila přítomnost alespoň jedné pětiny všech zástupců. Při nedostatečném počtu se měl svolat sjezd druhý, a to o hodinu později, který se již mohl platně usnášet bez ohledu na počet přítomných zástupců. Sjezd byl veřejný, a tak každý sokol náležející do některé z členských žup se ho mohl zúčastnit a měl i právo rokovací.

K pravomocem sjezdu se řadila volba starosty a členů výboru, rozhodování o odvolání proti usnesení výboru o vyloučení župy, usnášení se o změně stanov (k tomu byly potřeba nejméně dvě třetiny hlasů přítomných zástupců) či o zrušení spolku, rozhodování o návrzích podané výborem nebo o zrušení usnesení výboru, a také stanovování ročních příspěvků.

Výboru byly věnovány čtyři paragrafy. Skládal se ze starosty (příp. jeho prvního náměstka), čtyř členů, kteří byli zároveň členy představenstva, čtyř náhradníků, a nakonec ještě z župních vyslanců. Tyto vyslance je potřeba oddělovat od župních zástupců, kteří byli voleni za členy valného sjezdu (viz výše). Každá župa měla na výbor vyslat za každých svých 1 000 členů jednoho vyslance. Starostu, čtyři členy a čtyři náhradníky do výboru volil valný sjezd na tři léta.

Výbor se měl scházet aspoň jednou za šest měsíců. Vyžadována byla přítomnost nadpoloviční většiny jeho členů, ovšem o jednotlivých případech mohl starosta nařídít písemné hlasování (*per rollam*). Dle výčtu pravomocí mohl výbor například přijímat sokolské župy do spolku, pořádat společná veřejná cvičení či cvičitelské sjezdy, svolávat valné sjezdy a výlety, spravovat spolkové jmění, vypisovat volby starosty atd. K jeho povinnostem patřilo podávání souborné zprávy o činnosti spolku ke konci tříletí.

Co se týče předsednictva (§ 13 a 14), tak to se volilo valným sjezdem a tvořilo se ze starosty a z oněch čtyř členů výboru, kteří byli zároveň členy předsednictva. Šlo o druhého náměstka starosty, jednatele, náčelníka a pokladníka. Společně byli výkonným orgánem České obce sokolské. Navenek zastupoval spolek starosta. Spolkové listiny musel podepsat on a jednatel.

Po § 15, který definoval účetní dozorce, zbývaly poslední tři paragrafy stanov obsahující ustanovení s informacemi, které byly povinné na základě § 4 odst. 2 písm. c), g) a i) zákona o právě spolčovacím. Jednací řečí byla čeština, sídlem byla Praha. V případě sporů mezi členy spolku si obě strany měly zvolit důvěrníka a ti zase tzv. vrchního. Takto vytvořený smírčí soud pak měl o sporu rozhodnout. Tato úprava zůstávala stejná již od doby vydání prvních stanov pražské jednoty. Ke zrušení České obce sokolské bylo zapotřebí souhlasu minimálně tří čtvrtin členských žup. Jméno, o kterém nebylo předem rozhodnuto, mělo připadnout tělocvičné jednotě Sokol Pražský s tím, že by bylo vydáno prvnímu vzniknutému spolku českých sokolských žup.

7.2. Změny stanov ČOS na přelomu století

V prvních letech své existence zůstaly stanovy České obce sokolské vesměs beze změn. Nově vzniklá obec, a zejména její výbor a předsednictvo, se zpočátku v rámci centralizace sokolstva soustředilo, „*aby pokud možno v soulad uvedly vnitřní život v sdružených župách a*

*utužily společné svazky docílením jednotného postupování na dráze vytknuté.*¹⁰² K tomuto účelu byly sestaveny vzorové župní stanovy, které byly následně upraveny na základě pokynů župních výborů a poprvé použity při založení župy Podbělohorské, která se oddělila od župy Středočeské.

Dále byl v roce 1891 předložen návrh na vzorové stanovy sokolských jednot. Podle zprávy o činnosti České obce sokolské za první třiletí z roku 1892 se tyto stanovy, které nakonec předsednictvo schválilo, chlubily jednoduchostí, přehledností a správností. *„Jest nám milým zadostiučiněním, že stále větší a větší počet jednot stanovy ty za vzor si bere, takže se rychle blížíme k jednodušnosti ve vnitřní správě jednot.“*¹⁰³

Ústřední spolek se dále také zaměřoval na pořádání společných sokolských akcí. První takovou velkou událostí byl II. všesokolský slet v roce 1891 (odložený od roku 1887). Sjednocování Sokola bylo narušeno v roce 1893, kdy došlo k útlumu sokolské činnosti, jelikož se v českých zemích uskutečnily masové protestní akce za všeobecné hlasovací právo, které v Praze dokonce eskalovaly do té míry, že zde byl vyhlášen výjimečný stav. To znamenalo mimo jiné i zrušení shromažďovacího a společovacího práva.

Po uvolnění a po úspěšném III. všesokolském sletu uspořádaném v roce 1895 se začalo s další fází centralizace sokolstva. Jak bylo zmíněno výše, tak v roce 1896 vznikla nad Českou obcí sokolskou, Moravsko-slezskou obcí sokolskou a později i nad Dolnorakouskou župou zastřešující organizace s názvem Svaz Československého sokolstva.

Necelý rok po III. řádném valném sjezdu České obce sokolské byl na den 26. března 1899 svolán do Prahy *„mimořádný valný sjezd Č. O. S. za účelem schválení návrhu na změnu stanov Č. O. S. v tom smyslu, že členem její bude se moci státi každá župa sokolská v Předlitavsku. Změna byla přijata, avšak c. k. ministerstvo vnitřních změněných stanov neschválilo.“*¹⁰⁴ Když i další kroky v této věci byly bezúspěšné, tak si výbor nakonec počkal na konání IV. valného sjezdu dne 10. listopadu 1901, kde předložil upravený návrh na změny sokolských stanov.

K úřednímu schválení těchto změn, včetně té, která řešila členství žup, došlo v roce 1902, což nakonec způsobilo, že o dva roky později, tj. v roce 1904, již působila jako jediná

¹⁰² Národní archiv, fond: Československá obec sokolská, karton: 2. Zpráva o činnosti České obce sokolské v prvním třiletí 1889-1891 podaná o valném sjezdu dne 25. března 1892.

¹⁰³ *Tamtéž.*

¹⁰⁴ *Tamtéž.* Zpráva o činnosti České obce sokolské ve čtvrtém čtvrtletí 1898-1901 podaná o valném sjezdu dne 10. listopadu 1901.

ústřední organizace Sokola jen Česká obec sokolská. Svaz Československého sokolstva i Moravsko-slezská obec sokolská zanikli.

Do stanov tak na začátku 20. století přibyla řada nových ustanovení. Změněny musely být i některé počty činovníků v jednotlivých orgánech. Paragrafy byly vystřídány za články – jejich počet však zůstal stejný¹⁰⁵. Mezi změny patřilo například upřesnění účelu České obce sokolské (článek 2). Pěstování a šíření tělesných cvičení se mělo dít „*ku povznesení tělesných a mravních sil v lidu českém.*“ Jako prostředek k dosažení účelu mohla obec nově užívat všech zákonných prostředků, jimiž by se dalo přispět ke spolkovému účelu.

Z pohledu budoucího vývoje a centralizace Sokola byla nejzásadnější již zmíněná novela článku 5 o členství, ve kterém se rozšířil okruh území, v němž mohla mít župa sídlo, a přitom měla stále možnost stát se členem zastřešujícího sokolského spolku. Slova „*v Čechách sídlící*“ byla nahrazena „*v zemích předlitavských sídlící*“. O členství České obce sokolské se tak mohly přihlásit všechny sokolské župy nejen z Moravy a Slezska, ale také z dalších zemí, které byly součástí rakouské části Rakousko-Uherské říše.

Z dalších úprav lze vypíchnout přidané ustanovení do článku 8 o valném sjezdu. „*Právo hlasovací přísluší toliko zvoleným zástupcům jednot. Zástupcům těm jsou rovni členové výboru Č. O. S.*“ Čili právo hlasovací měli na valném sjezdu i členové výboru. Z pravomocí valného sjezdu byla vyřazena volba starosty a členů výboru, a naopak se přidala možnost činit prohlášení o záležitostech účelu spolku.

Nejvíce změn se týkalo výboru, jehož úprava se scukla do článků 9 až 11. Nově se měl volit všeobecným hlasováním (pravomoc přešla z valného sjezdu na jednoty – viz níže) na dvě léta (místo tří), přičemž počet jeho členů se zvýšil o dva. Zároveň se k vyslanci, kterého župa posílala za každých 1 000 členů, měl vždy také přidat jeho náhradník.

K úpravě voleb členů výboru, tj. starosty, 6 členů (byly zároveň členy předsednictva) a 4 náhradníků, přibyl zcela nový druhý odstavec v článku 9 stanov. Šlo o dvoukolový většinový volební systém. Jednotám měl být na základě velikosti jejich členské základny rozeslán určitý počet hlasovacích lístků, do nichž by se pak vyplnila jména navržených kandidátů, která by schválilo valné shromáždění jednoty. Zvoleni by byli ti, kteří by získali nadpoloviční počet odevzdaných hlasů na určitou pozici. V opačném případě se mělo konat druhé kolo voleb, kde

¹⁰⁵ Národní archiv, fond: Československá obec sokolská, karton: 1. Stanovy České obce sokolské.

by se rozhodovalo mezi dvěma kandidáty s nejvyššími počty hlasů na dané pozici. Při rovnosti hlasů se mělo rozhodovat tzv. „hřebím“ (tj. losem¹⁰⁶). Stejně se měli volit i tři účetní dozorci.

Novelizována byla také minimální přítomnost členů výboru k jeho usnášeníschopnosti, a to z nadpoloviční většiny na nejméně jednu třetinu. Rozšířily se i jeho kompetence. Výboru náleželo rozhodovat o návrzích podaných předsednictvem či jednotami, rušit usnesení předsednictva, schvalovat zprávy předsednictva a účetních dozorců, podávat zprávu o činnosti ke konci dvouletí (místo tříletí), rozhodovat o odvolání jednoty z vylučujícího nálezu župy, anebo také mohl z šesti svých členů zvolených jednotami všeobecným hlasováním volbou určit jejich konkrétní funkce v předsednictvu.

V předsednictvu bylo těchto šest členů výboru rozděleno na pozicích druhého náměstka starosty, jednatele a jeho náměstka, náčelníka a jeho náměstka a pokladníka. Doplňoval je ještě starosta, a případně jeho první náměstek. Ustanovení o náhradnících byl přesunut z článku 12 na článek 14. Zbytek stanov (článek 15 až 18) o účetních dozorcích, smírčím soudu a zrušení spolku zůstal beze změny.

7.3. Změny stanov ČOS do vzniku Československa

Od schválení výše popsaných změn se další valný sjezd, který měl pravomoc měnit stanovy, svolal až v roce 1910. V první dekádě nového století Česká obec sokolská kromě toho, že přijala pod svá křídla všechny sokolské župy v Předlitavsku, tak k tomu uspořádala další dva slety (roku 1901 a 1907) a v roce 1908 vstoupila do nově založeného Svazu Slovanského sokolstva (založen 25. února 1908)¹⁰⁷. Kromě ní do Svazu vstoupili také Związek polskich gymnastycznych Towarzystew sokolich, Hrvatski sokolski savez, Slovinska sokolska zveza, Župa Frušogorská, Dušan Silni, Župa Bosensko-hercegovská a Zveza bogarskiv Junakov¹⁰⁸.

Poslední novelu stanov České obce sokolské před první světovou válkou přinesl V. řádný valný sjezd, který byl svolán na 27. a 28. listopadu 1910. V pořadu sjezdu¹⁰⁹ byl mezi prvními body právě i návrh na změnu stanov, který se měl týkat článku 8, 9, 11, 12 a 15. Dle zápisu ze sjezdu byly „*hlavní změny podmíněny velkým rozvojem obce, za něhož rostoucí počet*

¹⁰⁶ [hřebí, -ie m. hřebík; los] – BĚLIČ, Jaromír; KAMIŠ, Adolf a KUČERA, Karel. *Malý staročeský slovník: příručka ke studiu na filozofických a pedagogických fakultách*. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.

¹⁰⁷ DOLANSKÝ, Julius. *Sto deset let Sokola: 1862-1972*. Praha: Olympia, 1973. Str. 56.

¹⁰⁸ KOZÁKOVÁ, Zlata. *Sokolské slety*. Praha: Orbis, 1994. ISBN 80-235-0029-5. Str. 18.

¹⁰⁹ Národní archiv, fond: Československá obec sokolská, karton: 1. Pořad V. valného sjezdu České Obce Sokolské svolaného do Prahy na 27. a 28. listopadu 1910 v Sokole Pražském.

členstva vyžadoval nových opatření.“ O každém článku se debatovalo zvlášť. Nakonec došlo ke schválení změn podle předloženého návrhu jen s několika nepatrnými odchylkami.

V článku 8, který pojednával o valném sjezdu, se ustanovilo, že jednota má vysílat k valnému sjezdu jednoho zástupce za každých 200 svých členů (místo dosavadních 100). Dále, že volby těchto zástupců se nemají volit na valných hromadách jednot, nýbrž na schůzích výboru jednot. Navíc taková schůze výboru musela být k tomuto účelu zvláště svolána. Nově se například dostalo do stanov ustanovení o tom, že valný sjezd se má svolávat nejméně jednou za 5 let. Významnou změnou bylo také odejmutí práva valného sjezdu stanovit výši ročních příspěvků. Tato kompetence přešla nově na výbor. Změněny byly ještě různé lhůty.

Ustanovení o výboru prošla také několika korekcemi. Bylo navýšeno složení výboru, které se tak po úpravě mělo skládat ze starosty, jeho prvního náměstka, z 10 členů představenstva (místo dosavadních šesti), 5 náhradníků (místo dosavadních čtyřech) a z vyslanců žup, kteří měli být nově vysíláni po jednom za každých 1 500 členů (místo dosavadních 1 000). Kromě toho se v článku 9 zrušil celý druhý odstavec, který popisoval způsob volby starosty, předsednictva a účetních dozorců.

K článku 11 upravující pravomoci výboru se nově přiřadilo, že volbu předsednictva a účetních dozorců vykonává výbor, a nikoliv sokolské jednoty. Výboru byla svěřena také volba starosty, jeho dvou náměstků a náčelníka. Zbytek činovníků byl ponechán předsednictvu. Poslední změnou v článku 11 bylo, že výboru zde bylo přisouzeno právo stanovovat roční příspěvek.

Změny se dotýkaly také předsednictva. V návaznosti na změnu složení výboru se musel upravit i článek 12. Předsednictvo tak podle schváleného návrhu mělo být tvořeno starostou, 10 členy (místo dosavadními šesti) a 5 náhradníky (místo dosavadními čtyřmi). Z oněch deseti členů volil výbor druhého náměstka starosty, náčelníka a náhradníky. Předsednictvo si pak volilo zbytek, a to náměstka náčelníka, jednatele a jeho náměstka, pokladníka, knihovníka, účetního, domácího správce a zapisovatele. Tato volba musela být vykonána do 1 týdne po zvolení členů předsednictva.

Poslední změna proběhla v článku 15 o účetních dozorcích. Ti měli nově zveřejňovat své zprávy za každé správní období, a ne každý rok.

Dle zápisu z valného sjezdu předseda konstatoval, že návrh na změnu stanov byl přijat jednomyslně, čímž byl splněn článek 8 stanov, který k jejich změně vyžadoval nejméně dvě třetiny hlasů přítomných zástupců.

Dne 6. února 1911 byla změna stanov oznámena dle zákona o právé spolčovacím c. k. ministerstvu vnitra. „*Činíce o tom oznámení, žádáme, aby změna tato na vědomí byla vzata.*“¹¹⁰ V květnu pak přišel kladný přípis od c. k. českého místodržitelství: „*C. k. ministerium vnitra nezapovědělo vynesením ze dne 21. dubna 1911 č. 12 689 změnu stanov, ctěným spolkem přijatou, (...).*“¹¹¹

Na V. sjezdu České obce sokolské se však neřešila jen otázka změn stanov, ale také řada dalších podstatných věcí, které hýbaly tehdejší sokolskou společností. Druhou problematikou, kterou se však valnému sjezdu bohužel nepodařilo vyřešit, byla další organizace žen v ČOS. Ženy totiž v té době již několik let usilovaly o rovné postavení s muži v sokolských jednotách. Dále se na jednání například rozhodlo, že členem obce se nesmí stát příslušník dělnických nebo orelských jednot, což byly odnože Sokola s odlišnými myšlenkami a cíli.

S rostoucím napětím v Evropě rostla také členská základna Sokola. Těsně před válkou sdružovala Česká obec sokolská na 39 žup, 1 280 jednot a skoro 130 000 členů. Ovšem po vypuknutí války a vyhlášení rakouské mobilizace musela do války odejít polovina mužského členstva Sokola. V sokolských jednotách tak zůstali jen ženy, dorostenci, žáci a muži moc staří na odvod. Ženy pak v mnohých jednotách zastávaly čelní funkce.

K dovršení veškerých tehdejších válečných omezení bylo navíc České obci sokolské přípisem c. k. policejního ředitelství oznámeno, že: „*C. k. ministerstvo vnitra nařídilo výnosem ze dne 24. listopadu 1915 čís. 25037 M.I. na základě §§ 24 a 25 odst. 1 zákona ze dne 15. listopadu 1867, čís. 134 ř. z. rozpuštění spolku Česká obec sokolská se sídlem v Praze.*“¹¹² V odůvodnění bylo mj. uvedeno, že obec před válkou podporovala pěstování intenzivních vztahů s Ruskem a Srbskem, a že je podezřelá z protirakouských styků s americkým sokolstvem. Z těchto důvodů se jevílo další trvání spolku státu nebezpečným, a tak se rozhodl jej zrušit.

Sokolové se chtěli proti výnosu o rozpuštění bránit a podali proto k c. k. ministerstvu vnitra na základě § 25 odst. 1 zákona o právé spolčovacím rozklad. V něm bylo sice přiznáno, že Česká obec sokolská styky s cizinou, zejména s tou slovanskou, skutečně měla, ale ty spočívaly výhradně v odborné výchově a měly za cíl sjednotit práci na tělesném a mravním povznesení lidstva. „*Byli jsme ve spojení s celým kulturním světem bez ohledu na politické*

¹¹⁰ Národní archiv, fond: Československá obec sokolská, karton: 1. Oznámení o změně stanov ze dne 6. února 1911.

¹¹¹ *Tamtéž.* Výnos c. k. místodržitelství v království Českém čís. 8/A 1736/1 v Praze dne 19. května 1911.

¹¹² *Tamtéž;* karton: 9. Přípis c. k. policejního ředitelství č. j. 34295 pr. ze dne 28. listopadu 1915.

*útvary a proudy, nám stejně byl bratrem Srb a Rus, jako Bulhar a Polák, (...).*¹¹³ Namítalo se zde také, že obec všechny styky s cizinou po vypuknutí války přerušila, a že s americkým Sokolem v té době nebyla ani v písemném ani v organizačním spojení. Naopak měla Česká obec sokolská zato, že pro stát za dobu své existence vykonala velkých důležitých a platných služeb, pro něž by měla být v zájmu prospěchu státu zachována.

Rozklad ovšem úřady nepřesvědčil, a tak Sokol během války pozbyl svého organizačního ústředí. Výnos ministerstva zrušil také Svaz slovanského sokolstva. Jednotlivé sokolské jednoty zrušeny nebyly (až na pár výjimek) a jejich činnost pokračovala dál, avšak byla značně oslabena. V mnoha jednotách se ale členský stav zmenšil natolik, že svou činnost stejně musely zcela zastavit.

Česká obec sokolská a její činnost byla obnovena až po válce v roce 1918 ihned po vzniku samostatného Československa. Obliba Sokola za I. republiky extrémně vzrostla. Prohlášení prvního československého prezidenta zmiňované v úvodu této práce dokazovalo, že si každý byl vědom, že sokolové a jejich národní hrdost a všestranná tělesná kondice, které jim Sokol dal, měly svůj podíl během války, zejména při legionářské činnosti a při boji o samostatnost. Sluší se zmínit, že první rota legionářů si na počest Sokola dala jméno „Nazdar“. Sokolové se po vzniku republiky dokonce podíleli na ustavování nové státní správy a dočasně nahrazovali funkci policie a armády. Není tedy divu, že v tehdejší nově formované československé společnosti měli sokolové velký vliv.

¹¹³ Národní archiv, fond: Československá obec sokolská, karton: 9. Rozklad k c. k. ministerstvu vnitra.

8. ZÁVĚR

Sokol prodělal od svého vzniku velký posun. Na počátku zrodu, kdy mezi Čechy kolovala obrozenecká nálada, stálo pár pražských mužů, které bavila tělesná cvičení, a kteří jen nechtěli být součástí německého spolku. Nakonec se jim i přes posměvačné poznámky Němců, a přes ne příliš dobrou pozici mezi rakouskými úřady, podařilo zažehnout sokolskou jiskru v podobě založení Tělocvičné jednoty Pražské. Ačkoliv s tím možná ani nikdo zpočátku nepočítal, a samotné zakladatele to mohlo překvapit, tak z této jiskry brzy vzešel plamen, který se projevil tím, že po českých zemích začaly po vzoru pražské jednoty vznikat další sokolské spolky. A i když nebyl Sokolu tehdejší režim příliš nakloněn, a někdy to šlo se spolkem od desíti k pěti, tak se podařilo sokolům svůj pomyslný plamen udržovat, na začátku nového století ho přikrmit a následně ho po první světové válce rozšířit v obrovský požár.

Vzniku Sokola pomohl nejen zápal a houževnatost zakladatelů, ale i dobré načasování. V šedesátých letech 19. století se v Rakouském císařství pomalu vytvářel ústavní systém a demokratičtější politika, což se brzy přeneslo i do nové právní úpravy spolčování. V té době toužili Češi téměř po čemkoliv, co bylo čistě české, a tak vznikání českých spolků nebylo žádným překvapením.

Zakládající členové Sokola byly většinou vysokoškolsky vzdělaní a dokázaly si tedy poradit s tím, jak spolek zřídit, nastartovat a udržet ho i v budoucnu v chodu. Však také o znění prvních stanov se postarali zejména doktor filozofie Miroslav Tyrš a doktor práv Julius Grégr. I to mohlo být zárukou dlouhověkosti pražské sokolské jednoty, od níž se pak inspirovaly i další sokolské spolky.

Důležitým milníkem pro stanovy pak byla zásadní tzv. dualizace říše v roce 1867 a s ní související vydávání nových liberálních zákonů. Kromě nové rakouské ústavy se vydaly i zákony ke spolčování a shromažďování, což mělo za následek rozsáhlé změny sokolských stanov, a to ani ne po šesti letech jejich existence.

Z výše popsaných kapitol je dále zřejmé, že sokolové museli dlouho bojovat za sjednocení Sokola a za vnější organizační sjednocení. Rakouská byrokracie se tomuto snažila vyhýbat, a tak sokolské jednoty byly nuceny postupovat krůček po krůčku. Začalo se na konci 19. století sjednocováním jednot v určité oblasti do tzv. žup, pak se přešlo ke shluku těchto žup do dvou zemských organizací, a teprve poté na začátku 20. století došlo k úplnému sloučení do jedné velké sokolské organizace s názvem Česká obec sokolská s působností na Předlitavsku.

Po chaotické situaci po první světové válce, kdy se Rakousko-Uhersko rozpadalo na několik států, a celá Evropa se vzpamatovávala z nedávných válečných hrůz, se pak sokolové pevně zakořenili ve vznikajícím samostatném Československu a sokolský spolek se stal v podstatě součástí tzv. první republiky.

Tím tedy začala zlatá éra Sokola, během níž počet jeho členů dosáhl svého vrcholu a sokolské myšlenky a hesla pronikly do všech koutů republiky. Další vývoj stanov se řídil hlavně centrálně z České obce sokolské a jednotlivé změny se pak projevovaly ve vydaných vzorech stanov sokolských jednot a žup. Jednotlivé spolky sokolů se po válce musely vypořádávat hlavně s rostoucí popularitou, s ohromným přívalem nových členů a s přeplněnými tělocvičnami. To se podepsalo i na novelizujících návrzích v prvních letech, které nejčastěji snižovaly počty nutných přítomných kvůli usnášeníschopnosti v řídicích orgánech. Konkrétní změny mohou být v budoucnu předmětem dalšího bádání.

S vývojem stanov souvisí také jejich délka a složitost. Oproti první verzi stanov pražské tělocvičné jednoty obsahovaly vzory stanov sokolských jednot po první světové válce třikrát více paragrafů. K navyšování ustanovení vedl vývoj spolkového práva, zejména novelizace v roce 1867, dále rozšiřování spolkové činnosti, a také potřeby sokolů mít upravené některé záležitosti, které vzešly z praxe. Naproti tomu stanovy České obce sokolské, případně i předešlé návrhy stanov „spolku jednot sokolských“, se ve svém rozsahu v průběhu let zase tolik neodlišovaly, jelikož jejich znění se tvořilo již podle nového zákona o právě spolčovacím. Obsahově se však i v těchto stanovách měnila řada ustanovení, zejména týkající se voleb, pravomocí a počtů činovníků v jednotlivých orgánech.

Podobné osudy jako u Sokola se psaly i u jiných spolků vzniklých v té době. I ony se musely ve svých stanovách vypořádat s rakouskou byrokracií nebo s novou úpravou spolkového práva v roce 1867. Spolky na našem území včetně Sokola zažily doby rozkvětu, kdy se jim dařilo, ale také období těžká, kdy jim autoritativní režimy kladly do cesty nejrůznější překážky, ať už šlo o uplatňování povolovacího principu nebo kontrolu a omezování jejich činnosti. Ne každý spolek si s tím dokázal poradit, ale Sokol se řadí mezi těch pár vyvolených, kterému se podařilo přežít až do dnešních dní. A to ho také činí výjimečným.

9. CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

This diploma thesis deals with the origin and legal regulation of the statutes of Sokol until the birth of Czechoslovakia. Sokol is a gymnastic organization that was born in Prague in the second half of the 19th century during the Austro-Hungarian Empire. The Austrian emperor Franz Joseph I issued the so-called Schmerling's Constitution in 1861 at the insistence of minority nations. This constitution ended the absolutist power of the emperor and established a constitutional regime, thus relaxing the atmosphere in the countries of the Habsburg Monarchy. In the Bohemian lands, people began to form various associations.

The founders of Sokol also took advantage of this and drew up statutes and had them officially approved. Then they convened a constituent general meeting on 16th February 1862, at which they founded the Tělocvičná jednota Pražská. At the beginning, the exercises were held in a private gym belonging to Jan Malypetr, a co-founder of the Sokol. After a year, the Sokols moved to their own gym in today's Sokolská Street. In 1862, other units were founded and the Sokol gradually began to spread not only in the Czech lands but also in other countries.

The original statutes of the Tělocvičná jednota Pražská were governed by Imperial Patent No. 253/1852, on associations. They were officially approved for the second time on 27th January 1862. They contained 12 paragraphs regulating the organization of the Sokol association. The first changes to the provisions of the statutes were proposed in 1862.

Fundamental changes to the Sokol statutes took place after 1867, when a new law No. 134/1867, on the right of associations, was issued. The number of provisions has been expanded to 35 paragraphs. New law mandatory elements have been included in the statutes. Provisions on "contributing" members, public meetings and the establishment of subsidiary associations were also added.

The next part of the thesis describes the attempts to establish a unified organization that would unite all Sokol associations. These attempts were unsuccessful, and so the gradual unification of Sokol in the Czech lands into Sokol counties took place. In 1904 these counties finally merged into one organization called the Česká obec sokolská. The statutes of this organization were inspired by the original statutes of the Tělocvičná jednota Pražská. They contained 18 paragraphs and even their wording was changed in some provisions until the First World War. For example, the powers of the organs or the numbers of their officers were amended.

10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

10.1. Monografie

SCHELLE, Karel; SCHELLEOVÁ, Ilona a VOJÁČEK, Ladislav. *Proměny státu a práva v druhé polovině 19. století: vybrané problémy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-91-0.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4.

ADAMOVÁ, Karolina a SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-271-4.

VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3.

MÜLLER, Josef a TALLOWITZ, Ferdinand. *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola Pražského*. Tiskem J. Otty v Praze, 1883.

WAIC, Marek. *Tělesná výchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum, 2013, ISBN: 978-80-246-2493-8.

JANDÁSEK, Ladislav. PELIKÁN, Jan. *Stručné dějiny Sokolstva 1862-1912*. Praha: Československá obec sokolská, 1964.

BĚLIČ, Jaromír; KAMIŠ, Adolf a KUČERA, Karel. *Malý staročeský slovník: příručka ke studiu na filozofických a pedagogických fakultách*. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.

DOLANSKÝ, Julius. *Sto deset let Sokola: 1862-1972*. Praha: Olympia, 1973.

KOZÁKOVÁ, Zlata. *Sokolské slety*. Praha: Orbis, 1994. ISBN 80-235-0029-5.

10.2. Archivní prameny

Národní archiv, fond: Sokol Pražský, karton: 1, 3, 5 a 21.

Národní archiv, fond: Československá obec sokolská, karton: 1, 2, 4 a 9.

10.3. Časopisecká literatura

TILŠAR, Martin; POHLOVÁ, Kateřina; *Vzdělavatelské listy: Když sokolové vylétnou* (březen 2022) – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská, Praha, 2022; ISSN 0489-6718.

JANOUCHOVÁ, Marcela. *Vzdělavatelské listy: Župy-jak jsme vznikly a po kom se jmenujeme* (prosinec 2019) – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská, Praha, 2019; ISSN 0489-6718.

10.4. Právní předpisy

Pillersdorfova ústava – dostupná na webu:

https://is.muni.cz/el/1422/jaro2015/MP201Zk/um/web/doc/19-stoleti/Pillersdorfova_ustava_1848.pdf

Silvestrovské patenty – dostupné na webu:

https://is.muni.cz/el/1422/jaro2015/MP201Zk/um/web/doc/19-stoleti/Silvestrovske_patenty_1851.pdf

Císařský patent č. 253/1852 ř. z., o spolcích – dostupný na webu:

<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=21&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský – dostupný na webu:

<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywti#>

Zákon č. 134/1867 ř. z. o právě spolčovacím – dostupný na webu:

<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

Zákon č. 135/1867 ř. z. o právě shromažďovacím – dostupný na webu:

<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/135-1867.htm>

10.5. Internetové zdroje

WAIC, Marek. *Rozvoj tělovýchovy a sportu v Předlitavsku v právním rámci spolkových zákonů*. Právněhistorické studie. ISSN: 0079-4929. Převzato z CODEXIS®

<https://citaty.net/citaty-o-historii>

<https://www.sokolskepamatky.eu/objekty/detail/myslivna-na-krali-zde-se-setkal-tyrs-s-fugnerem/>

<https://region.rozhlas.cz/sokol-vznikl-uz-v-predminulem-stoleti-presto-i-dnes-oslovuje-mladou-generaci-7553008>

<https://sokol.eu/historie-sokola-pamatky>

<https://sokolpisek.cz/>

<https://lekarske.slovniky.cz/pojem/dieteticky>

https://g.cz/na-zdar-narodniho-divadla-zacali-se-lide-kdysi-zdravit-aneb-jak-vznikl-pozdrav-nazdar/?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu

<http://www.sokolprazsky.cz/o-nas/historie/>